

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

**VNÍMÁNÍ BEZDOMOVECTVÍ Z POHLEDU ŽÁKŮ ZÁKLADNÍCH
A STŘEDNÍCH ŠKOL VE ŠTERNBERKU**

Bakalářská práce

Studijní program: Sociální práce

Autor: Dagmar Skupieňová

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Skopal, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vnímání bezdomovectví z pohledu žáků základních a středních škol ve Šternberku“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne:

Podpis:

Anotace

Jméno a příjmení:	Dagmar Skupieňová
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Sociální práce
Obor obhajoby práce:	Sociální práce
Vedoucí práce:	PhDr. Ondřej Skopal, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Vnímání bezdomovectví z pohledu žáků základních a středních škol ve Šternberku
Anotace práce:	Cílem této bakalářské práce je zjistit vnímání bezdomovectví žáky 8. a 9. tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletého gymnázia ve Šternberku. V teoretické části je popsána problematika bezdomovectví – příčiny, důsledky, formy bezdomovectví, dále sociální služby pro osoby bez domova, včetně forem sociální pomoci. Empirická část obsahuje postup šetření, kdy k získávání dat jsem zvolila kvantitativní strategii. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že u nich převládá poměrně negativní nebo lhostejné vnímání bezdomovectví. Příčinu bezdomovectví často vnímají ve smyslu, že jde o vinu samotných osob bez domova.
Klíčová slova:	bezdomovec, bezdomovectví, domov, sociální služby, sociální práce.

Title of Thesis:	Perception of homelessness from the perspective of primary and secondary school pupils in Šternberk.
Annotation:	The aim of this bachelor thesis is to find out the perception of homelessness by pupils of 8th and 9th grades of primary schools and the corresponding grades of the grammar school in Šternberk. The theoretical part describes the issue of homelessness – causes, consequences, forms of homelessness, as well as social services for homeless people, including forms of social help. The empirical part contains the procedure of the survey, where I chose a quantitative strategy to collect data. The answers of the respondents showed that they have a relatively negative or unconcerned perception of homelessness. They often believe it is the fault of the homeless people for being homeless.
Keywords:	homeless person, homelessness, home, social services, social work
Názvy příloh vázaných v práci:	Příloha 1 Dotazník (vzor)
Počet literatury a zdrojů:	25
Rozsah práce:	59 stran (85 963 znaků s mezerami)

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 CHARAKTERISTIKA BEZDOMOVECTVÍ	8
1.1 Pojem bezdomovec a bezdomovectví	8
1.2 Formy a projevy bezdomovectví	10
1.3 Příčiny bezdomovectví	11
1.4 Důsledky bezdomovectví	12
1.5 Bezdomovectví a veřejné mínění	14
1.6 Typologie bezdomovectví	16
1.6.1 Typologie ETHOS	17
2 SLUŽBY POSKYTOVANÉ OSOBÁM BEZ DOMOVA VE MĚSTĚ ŠTERNBERK	18
2.1 Sociální služby a pomoc osobám bez domova	18
2.2 Pomoc osobám bez domova ve městě Šternberk	22
EMPIRICKÁ ČÁST	24
3 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	24
3.1 Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky.....	24
3.2 Použitá metoda a organizace výzkumného šetření.....	25
3.3 Odpovědi respondentů a jejich vyhodnocení	27
3.4 Shrnutí výzkumného šetření a vyhodnocení výzkumných předpokladů.....	44
4 DISKUZE	46
ZÁVĚR	49
LITERATURA A ZDROJE	51
SEZNAM GRAFŮ	53
SEZNAM PŘÍLOH	54

ÚVOD

Téma práce jsem si vybrala po absolvování jedné z odborných praxí v rámci studia v Nízkoprahovém denním centru UZEL, které zřizuje Charita Šternberk, kde jsem se poprvé setkala s problematikou bezdomovectví. Pochopila jsem, že pro běžného občana je bezdomovectví „neviditelné“, stejně jako předtím pro mě a chtěla jsem se o něm dozvědět více. V životě člověka se mohou udát různé události, které mohou vést k tomu, že se daný jedinec ocitne v krizové ekonomické situaci, která ve svém konečném důsledku může zapříčinit až ztrátu bydlení. Takové situace si lze v současné době představit poměrně jednoduše. V souvislosti s pandemií koronaviru se například některé obory podnikání ocitly ve velkých problémech, když musely být jejich provozovny uzavřeny. Podnikatelé přišli o své zákazníky a nemohli vydělávat, ačkoliv pronájmy za své provozovny museli stále platit. Ačkoliv se stát postaral o to, aby takovým podnikatelům byly přiděleny určité kompenzace, ne vždy se odvíjely od reálných ztrát. Pokud se pak například jednalo o začínajícího podnikatele, který se vydal ze všech svých peněz, mohla pro něj situace být kritická. Jiní zase mohli přijít o zákazníky, kteří se po uvolnění restrikcí vraceli jen pozvolna.

Ovšem ačkoliv je pandemie koronaviru minulostí, celý svět zasáhla krize související s jejími dopady. Ceny všeho, od energií, pohonných hmot, až po potraviny, nábytek i služby, v posledním roce až dvou letech vyletěly raketově nahoru. Platy mnohých zaměstnanců však takový vzestup zaznamenaly jen výjimečně. Do toho lze přidat markantní nárůsty hypoték a lidé, kterým končily fixace hypoték či fixované ceny energií, se ocitli v obrovských problémech. Někteří byli nuceni prodat své domy a jít do menších bytů nebo nájmu, někteří přišli o bydlení úplně. Současná situace však nemusí být jediným důvodem bezdomovectví. To je v naší společnosti mnohem déle a souvisí s mnohými faktory, od těch osobnostních, přes politické, až po ty ekonomické. Jejich představení bude náplní této práce.

Bezdomovectví je ve společnosti velmi často vnímáno jako významně negativní fenomén, a to jak dětmi, dospívajícími, tak i dospělými, kteří pak toto vnímání nevědomky předávají svým dětem. Mnohé děti a mladiství pak před tím zavírají oči a osoby bez domova vnímají jako „něco“, co by mělo být odstraněno, ale současně nemají žádné reálné informace o tom, jak bezdomovectví vzniká a jak mu eventuálně předcházet. Přitom riziko bezdomovectví je reálné. Vystoupení z bezdomovectví je

navíc poměrně složité a komplikují jej mnohé související skutečnosti. Pomoc osobám bez domova představuje jednu z forem sociální práce. Jak však bezdomovectví vnímají současné děti a mladiství? To je otázka, na kterou se bude snažit odpovědět tato práce.

Cílem předkládané práce bude zjistit vnímání bezdomovectví žáky 8. až 9. tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletého gymnázia. Dílčím cílem bude identifikovat znalosti ohledně problematiky bezdomovectví se zaměřením se na formy sociální pomoci těmto osobám. Pro naplnění cíle práce bude její text rozdělen na část teoretickou a praktickou. V teoretické části bude nejprve detailně představena problematika bezdomovectví. Budou charakterizovány její příčiny, důsledky, vnímání bezdomovectví ve společnosti, včetně různých forem bezdomovectví. Poté bude následovat kapitola věnovaná sociálním službám, které se věnují osobám bez domova, a to včetně zaměření se na formy sociální pomoci přímo ve městě Šternberk. Poté již naváže empirická část práce, ve které bude provedeno dotazníkové šetření ve vybraných školách ve Šternberku. Dotazování se zúčastní žáci 8. a 9. ročníků základních škol a odpovídajících ročníků víceletého gymnázia, kteří budou dotazováni na vlastní názory a zkušenosti s bezdomovectvím. Odpovědi respondentů pak budou navzájem porovnány a vyhodnoceny, aby bylo možné navrhnout eventuelní opatření ke zlepšení pochopení problematiky bezdomovectví.

TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA BEZDOMOVECTVÍ

Problematiku bezdomovectví lze v České republice považovat za poměrně novou (i když v latentní podobě se objevovalo již dříve), která je spojena zejména s událostmi souvisejícími s rokem 1989. Na základě odhadů z poslední doby se má za to, že v České republice žije téměř 68,5 tisíc osob bez domova, tj. osob náležejících do kategorií „bez střechy“ a „bez bytu“, jak uvádí typologie ETHOS (dřívější odhady MPSV hovořily o 30 tis.). Rovněž 119 tisícům domácností hrozí ztráta bydlení. Otázka sčítání množství bezdomovců je však poměrně komplikovaná a přesná čísla je možné získávat pouze stěží. Z typologie obyvatel, které jsou vznikem bezdomovectví ohroženy nejvíce, patří dle analytické části Koncepce bydlení ČR do roku 2020 (MPSV, 2013, s. 15) rodiny seniorů jednotlivců nad 65 let a domácnosti s jedním dospělým s dětmi, eventuálně domácnosti s dlouhodobě nezaměstnaným (Lindovská, 2017, s. 113).

Mezi lidmi bez domova navíc přibývá i mladých lidí do 25 let (kolem 15 % bezdomovců), jedinců se zdravotním postižením a žen, ale i celých rodin s dětmi. Mezi mladými osobami bez domova lze za nejvíce ohrožené bezdomovectvím považovat mladé jedince odcházející z institucionální péče. Nejčastěji se jedná o mladé muže s žádnou či nedostatečnou kvalifikací, bez rodinného zázemí, užívající návykové látky a s nízkými sociálními dovednostmi. Téměř půlka osob bez domova je svobodných, další významná část je rozvedených. Větší polovina bezdomovců nemá žádné děti a přibývá mezi nimi žen (MPSV, 2020, s. 16).

1.1 Pojem bezdomovec a bezdomovectví

V rámci této první kapitoly a podkapitoly není možné opomenout základní terminologii bezdomovectví. Lindovská (2017, s. 113) uvádí, že termín bezdomovectví byl poprvé vymezen, operacionalizován a následně i popularizován Evropskou federací národních organizací pracujících s lidmi bez domova (FEANTSA) v rámci tzv. evropské typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení (ETHOS), kde se jako bezdomovectví popisuje situace domácností, které bydlení ztratily, eventuálně bydlení mají, ale v nevyhovující kvalitě, či jde o bydlení nejisté.

Přímo osobu bez domova je možné definovat jako fyzickou osobu, bez pevného, dlouhodobého a uspokojivého přístřeší (Todd, 2006, s. 2). Ovšem názory na vymezení osoby bez domova se také pochopitelně mohou různit, a to například v závislosti na důvodu jejich vymezení. Třeba Ondrušová a Krahulcová (2020, s. 225) vymezují osobu bez domova jako veškeré jedince využívající sociální služby pro osoby bez domova. Taková definice pochopitelně vůbec nezahrnuje kompletní vymezení osob bez domova, protože, jak bude dále uvedeno v textu, osoby bez domova sítím sociálních služeb mnohdy propadají a nevyužívají je (z různých důvodů). Arnoldová (2015, s. 151) dokonce uvádí, že v řeči zákona u nás pojem bezdomovec neexistuje. V mezinárodním právu se pojem bezdomovec (homeless) vymezuje jako cizinec žijící na našem území bez povolení úřadů a bez státní příslušnosti. Pro českého občana bez domova má odborná terminologie výraz „občan bez přístřeší“, který se řadí do skupiny „občanů společensky nepřizpůsobivých“. Jak ale upozorňuje Zatloukal (2006, s. 87–95), bezdomovectví je multidimenzionální pojem, na který má vliv jeho kontext, kultura, pohlaví, třída, věk aj. Osoba bez domova je vždy jedincem s individuálními příčinami, projevy i důsledky. Zobecněním a odkazováním se na „bezdomovce“ jakožto stejnorodou skupinu zůstanou mnohé významné otázky identity těchto osob a jejich formování skryty.

Co se týče legislativního zakotvení pojmu bezdomovectví nebo bezdomovec, faktem je, že legislativa České republiky nemá ustálenou definici bezdomovectví. Přesto se problematiky bezdomovectví určité zákony dotýkají, ačkoliv pouze okrajově a bez zjevného vymezení tohoto pojmu. Kupříkladu zákon č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje bezdomovce jako osobu bez státního občanství (§ 3). Z perspektivy trvalého bydliště na území státu lze za bezdomovce považovat jedince, jehož místem trvalého pobytu je ohlašována, a v jejímž územním obvodu se osoba narodila dle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných čísel, ve znění pozdějších předpisů (§ 10). O osobách bez domova se zmiňuje i zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, který pracuje s označením osoba bez přístřeší (§ 61, 63, 69), nebo osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení (§ 57). Osobu bez domova je možné legislativně zařadit dále do skupiny: fyzických osob společensky nepřizpůsobivých, dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (§ 33), nebo dále osob nacházejících se v hmotné nouzi

dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, eventuálně osob, které jsou problematické z aspektu dosažení životního a existenčního minima, dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů (Váně a Kalvas, 2014, s. 7).

1.2 Formy a projevy bezdomovectví

Když osoba upadne do bezdomovectví, zažívá obvykle v prvotní fázi šok, na jehož počátku stojí traumatická událost související se stresem – ztrátou bydlení. Většina lidí tento fakt vnímá jako nepředvídatelný a neovlivnitelný vlastními silami. Nejprve se někteří lidé jiným osobám bez domova vyhýbají, jelikož si nepřipouští možnost dlouhodobého přežívání venku a nechtějí dopadnout jako ostatní lidé bez domova, kteří již na ulici jsou, jsou eventuálně i pod vlivem alkoholu či drog, znečištění a zapáchající. Jejich snahou je co nejrychleji se zorientovat v nastalé situaci. Ovšem pobývání venku pro ně není jednoduché ani přirozené. Co nejdéle se snaží svou situaci skrývat, nechtějí být identifikováni za bezdomovce. Mnohdy se pohybují na místech s větší koncentrací lidí (obchodní centra, vlaková či autobusová nádraží nebo knihovny), přespávají v prostředcích hromadné dopravy. V této fázi většina osob bez domova ještě nevyužívá dostupné sociální služby, jelikož odmítají být identifikováni jako bezdomovci, a ani sami se tak necítí. Zatím ještě zvládají udržovat svůj zevnějšek v přijatelném stavu, tudíž je nelze identifikovat, resp. kontaktovat ani v rámci terénní práce (Strnad, 2019, s. 14).

Etapa popírání nebo skrývání svého stavu ovšem není dlouhodobě udržitelná a zvládnutelná. Dříve nebo později se musí osoba bez domova rozhodnout o přijetí veřejného prostoru za místo, které přináší možnosti a zdroje, ale současně i nebezpečí a rizika. S tím souvisí i změna vlastního nastavení, projevu i jednání. Nejprve se změna projeví ve vztahu k veřejnému prostoru, v němž osoba bez domova začne hledat dostupné zdroje. Nejjednodušeji to jde prostřednictvím prohledávání a vybírání nádob na odpad, na začátku po setmění. Součástí tohoto období je započítí vyrovnávání se s bezdomovectvím, změna osobnosti a postupná ztráta obav i dřívějších vlastních hranic. Postupně už vybírání odpadků přesouvá i na denní dobu, vytvoří si místo k přespávání ve veřejném prostoru, následně i kontaktuje další osoby bez domova. Postupně se učí jeden od druhého, učí se, jak přežít na ulici, a navzájem svá chování napodobují. Dochází k chronifikaci bezdomovectví. I když si to daný jedinec

neuvědomuje, pomalu slábnou mechanismy, které mu bránily se identifikovat s rolí bezdomovce, a tak ji posléze akceptuje celou (Strnad, 2019, s. 14).

Kalnický (2022, s. 55) vymezuje, že pro osoby bez domova bývají typické určité znaky osobnosti. Zmínit lze otupělé až vyhořelé citové prožívání, omezená schopnost orientace ve světě, absence základní kompetence k akceptovatelné sociální adaptaci, díky níž se se zátěží vyrovnávají neefektivně, neschopnost přiměřené autoregulace, velmi zjednodušený životní styl, dlouhodobé emoční strádání a sociální izolace (společníkem se jim často stává zvíře), naučená bezmocnost a nedostatečné sebevědomí a sebehodnocení, nekonformnost, odmítavý postoj vůči společenským rolím a normám většinové společnosti, převažující negativní postoje a sklony k žebrání. Vágnerová a kol. (2018, s. 10) doplňuje, že významným osobnostním rysem osob bez domova bývá sklon k negativním emočním prožitkům. Lze zaznamenat vyšší depresivitu, větší dráždivost a sklon reagovat na menší podnět vztekem a zlostí. Osoby bez domova mívají problém kontrolovat své pocity. Zmíněná neschopnost akceptovat společenské normy a pravidla se projevuje v neschopnosti akceptovat zodpovědnost respektovat platná pravidla a neřídít se jen svými potřebami. Souvisí s tím také někdy sklony řešit konflikty radikálně. Nežádoucí osobnostní vlastnosti se projevují i ve vztazích na pracovišti, což bývá jedním z důvodů, proč si neumí najít, respektive udržet zaměstnání.

1.3 Příčiny bezdomovectví

Jelikož lze bezdomovectví považovat za synonymum pro extrémní sociální vyloučení, lze za základní příčinu bezdomovectví považovat chudobu (ale je i jeho důsledkem). Faktory sociálního vyloučení mají charakter jak individuální, tak strukturální, přičemž tyto faktory mnohdy nelze striktně rozlišit. Aktuální poznatky upozorňují na to, že rozvoj bezdomovectví skoro nikdy nemá pouze jednu příčinu. Důvody pro vznik bezdomovectví bývají značně individuální, v čase proměnlivé a na začátku ne výjimečně náročně identifikovatelné (MPSV, 2013, s. 1).

Dle Muňoze a kol. (2005, In Mandys, 2008, s. 113–119.) je možné hovořit o dvou skupinách příčin, které mohou za jistých okolností bezdomovectví u jedince predisponovat:

- **Zkušenosti z dětství** – nefungující rodina, sexuální či fyzické zneužívání, nevhodné zacházení rodičů s dětmi, psychické onemocnění u rodičů. Uvedené indikátory prezentují potencionální rizikové faktory, aby se člověk později stal bezdomovcem.
- **Zkušenosti z dospělosti** – fyzické či sexuální násilí v dospělosti, oběť trestné činnosti (okradení, napadení apod.), zkušenost z vězení, délka bezdomovectví (čím je člověk bezdomovcem déle, tím je větší riziko, že se z bezdomovectví nevymaní), užívání návykových látek.

Kalnický (2022, s. 55) rozděluje příčiny bezdomovectví na subjektivní a objektivní. Z objektivních faktorů se jedná především o celospolečenské a politické činitele, subjektivní se týkají schopnosti přizpůsobit se, osobnostních vlastností apod. Z objektivních faktorů bývá nejčastěji zmiňována politika zaměstnanosti, sociálního bydlení a podpory znevýhodněných osob. Ze subjektivních příčin jde zejména o špatné rodinné vztahy, závislosti, zdravotní stav, finanční dluhy, ztráta bydlení, návrat z vězení.

V českých podmínkách bývají příčiny bezdomovectví dávány do souvislosti s typickými situacemi a s jejich kombinací, které mohou vést ke vzniku bezdomovectví (Mandys, 2008, s. 113–119):

- Partnerské potíže (rozpad partnerství, domácí násilí, odchod).
- Vztahové problémy v rodině (hlavně u mladistvých – útěk z rodiny).
- Úmrtí partnera nebo rodičů (zejména senioři, mladiství).
- Zdravotní postižení (fyzické, psychické).
- Ztráta práce, znevýhodnění na trhu práce (vysoký věk, nízké vzdělání, pohlaví, záznam v rejstříku trestů).
- Migrace do metropole, většího města (přesvědčení o jednodušším získání práce).

1.4 Důsledky bezdomovectví

Bezdomovectví prezentuje, mimo problému sociálního, současně i podstatný problém politický, jelikož se dotýká takových důležitých oblastí, jako je např. zdravotnictví, veřejný pořádek apod. Pakliže se osoba bez domova rozhodne svou situaci řešit, zajímá se a vyhledává dostupné zařízení sociálních služeb, které je zpravidla financováno

z veřejných financí. Osoba bez domova prezentuje pro společnost mnohdy dysfunkčního jedince, který si svou životní situaci zavinil sám, obtěžuje ostatní svou veřejně prezentovanou závislostí na alkoholu a páchající trestnou činností apod. (Mandys, 2008, s. 34–42). To zatěžuje společnost tedy i významně ekonomicky ve formě poskytování podpory, sociálních dávek, financí poskytovaných na řešení bezdomovectví, rehabilitaci osob bez domova, financování jejich rekvalifikace, zajišťování bydlení a řešení problémů plynoucích z jejich případné trestné činnosti a následného umístění ve vězení.

Důsledky bezdomovectví přímo souvisí s délkou bezdomovectví. Čím déle bezdomovectví trvá, tím větší dopady má v různých oblastech. Osoby bez domova nejen že ztrácí pracovní zkušenosti, ale i šanci opět se do pracovního procesu zapojit. Objevují se pocity nejistoty. Pokud si najdou nějaké bydlení, stále existuje hrozba opětovného návratu na ulici. Také se zvyšuje sociální izolace. Osoby bez domova mají omezený kontakt se širší společností, ztrácí kontakt s rodinou a příbuznými, přáteli. Postupem času klesá sebeúcta. Lidé bez domova ztrácí motivaci něco se svou situací dělat, stačí jim jen přežívat, nemívají žádné plány, očekávání od budoucnosti, od sebe nebo ostatních. Realitou je nárůst zdravotních problémů (v důsledku nedostatku jídla, tepla, užíváním alkoholu, kouřením). Při pobytu na ulici nemají možnost dodržovat ani základní hygienické zásady, prohlubují se u nich psychiatrické patologie (Bajer, 2006, s. 36–39).

Osoby bez domova žijí často v sebeklamu, nepřipouští si možnost vlastního zavinění a své problémy bagatelizují, zakrývají, případně si vytváří úplně novou teorii důvodu svého pobytu na ulici, které sami věří. V důsledku bezdomovectví se mění i osobnostní struktura, hodnotový žebříček, oslabují se jejich kontrolní mechanismy chování. Do popředí jejich života se dostávají neuspokojené základní potřeby (jídlo, pití, teplo, spánek). Deprivace z jejich neuspokojení roste. Na identitu bezdomovectví si zvykají, což jim snižuje šance na znovuzařazení do společnosti. Nově naučené chování se postupem času více fixuje, zintenzivňuje se degradace jejich osobnosti, snižuje se motivace svou situaci měnit (Bajer, 2006, s. 36–39).

Na důsledky bezdomovectví je možné nahlížet v souvislosti s problémem dostupnosti zdravotní péče. I když je v České republice zaručeno právo na ochranu zdraví Listinou základních práv a svobod, v praxi dochází k tomu, že ačkoliv osoby bez domova mají právo na zdravotní péči, často neplní svou další povinnost, kterou je placení

zdravotního pojištění. V praxi se tak osoby bez domova setkávají s upíráním této péče s argumentací, že nemají pojištění. Formálně jednotně vytyčené podmínky pro přístup osob bez domova ke zdravotní péči bývají pro tuto skupinu osob často důvodem, který ve svém důsledku zapřičiňuje nestejně postavení ve srovnání s většinovou populací. Díky této skutečnosti pak dochází k výraznému snížení efektivity dalších služeb hrazených z veřejných rozpočtů, což negativně ovlivňuje motivaci cílové skupiny (MPSV, 2013, s. 21).

Z hlediska důsledků bezdomovectví je možné hovořit i o některých problémech, které mohou v důsledku bezdomovectví vyvstat, a to zvýšený výskyt chronických nemocí, nárůst infekčních chorob i četnější problémy s duševním zdravím. V souvislosti s tím, že se u osob bez domova mnohdy vyskytuje i závislostní chování (alkohol i drogy), se má za to, že mezi výskytem závislosti nebo jiného duševního onemocnění a bezdomovectvím existuje blízký vztah. Ovšem ne vždy je snadné mezi nimi rozlišit příčinu a následek. Duševní onemocnění vedoucí u jedince k socioekonomickým problémům může být spouštěcím mechanismem bezdomovectví (tedy nemusí být jen důsledek, ale i příčina). Ovšem také přímo bezdomovectví může způsobit rozvoj duševních problémů, depresí či užívání návykových látek (MPSV, 2013, s. 17).

1.5 Bezdomovectví a veřejné mínění

Osoby bez domova zpravidla obývají různé veřejné prostory (nádraží, náměstí, přespávají v městské hromadné dopravě aj.), a jsou tím pádem pod permanentní kontrolou druhých osob. Pro ně to znamená nejen ztrátu soukromí, ale i nezbytnost uspokojovat základní životní potřeby na veřejnosti. I když to na začátku není přirozené ani pro osoby bez domova, v rámci adaptace se po nějaké době s takovým jednáním smíří. Veřejnost ovšem uvedeným stavem neprochází, tudíž není schopna toto chování pochopit ani akceptovat (Strnad, 2019, s. 15).

Vávra (2013, s. 13–20) ve svém výzkumu zkoumal názory veřejnosti na osoby bez domova. Zjistil, že většina respondentů (minimálně v ČR) vnímá osoby bez domova jako problém na celostátní úrovni, na druhou stranu ve svém okolí vidí bezdomovce jako problém jen malá část z nich. Za příčiny bezdomovectví identifikuje veřejnost obecně nejčastěji nezaměstnanost, nějakou formu závislosti a zadlužení. Co

se týče pomoci bezdomovcům, mimo darování peněz charitativním organizacím se lidé obecně v pomoci osobám bez domova neangažují.

Existují faktory, které veřejnost a osoby bez domova rozdělují. Negativní vnímání osob bez domova v očích veřejnosti posilují nejčastější konflikty, které souvisí s následujícím (Strnad, 2019, s. 15–20):

- **Hygienicky zanedbaný stav lidí bez domova** – někdy jde o dočasný stav související s tím, že udržovat hygienu na ulici není jednoduché. Jindy je zanedbaný hygienický stav součástí strategie přežití (může pomoci více vyžebrať, upoutat pozornost, demonstrovat akutní nutnost pomoci či podpory).
- **Zhoršený zdravotní stav lidí bez domova** – jako následek nedodržování hygienických návyků, alkoholismem, špatnou stravou aj. Často souvisí s vnímáním osob bez domova jako rizikových pro vlastní zdraví. Lidé mají strach, že se od nich nakazí.
- **Žebrání** – pasivní žebrání většinou neobtěžuje. Aktivní žebrání (tzv. somrování) vnímá veřejnost velmi negativně. Někdy se dokonce zdá, že si lidé bez domova veřejný prostor v určitém čase uzurpují, což konflikt ještě více vyhrocuje.
- **Obava ze znečištění veřejného prostranství** – osoby bez domova produkují odpad, ovšem o většinové populace se liší tím, že ho ukládají tam, kde přespávají. Mnohdy se pak stává, že místa přespávání osob bez domova bývají zahlcena odpadem (viz Příloha 2 této práce), na což veřejnost pochopitelně poukazuje. Problémem vnímaným veřejností je také vykonávání „potřeby“ na veřejných prostranstvích, například v parcích či v jiné veřejné zeleni.
- **Obava ze vzniku či založení požáru** – lidé bez domova přespávají v různých opuštěných budovách (opuštěné objekty, podmostí), nebo si staví provizorní přístřešky, kde nemají elektřinu, svítí svíčkami apod., kouří tam, což zvyšuje riziko vzniku požáru.
- **Odlíšné chování a jednání osob bez domova od společenských norem** – pobývání osob bez domova (a s ním souvisejících negativních jevů uvedených výše) v místech, kde bydlí většinová společnost, bývá vnímáno jako narušení jejího území.
- **Snížení zisku** – pobývání bezdomovců v místech něčího podnikání (restaurace apod.) znamená riziko snížení jejich zisku.

- **Stereotypní postoj a předsudky** – veřejnost mnohdy nahlíží na bezdomovectví povrchně, sdílí jednoduchá vysvětlení, z nichž se tvoří mýty a polopravdy. Omezuje se tak prostor a chuť k pochopení lidí bez domova, sounáležitosti i podpoře možných řešení.
- **Strach z kriminality** – veřejnost se domnívá, že osoby bez domova bývají často lidé se záznamem v rejstříku trestů, resp. lidé opouštějící výkon trestu odnětí svobody. Část společnosti se těchto osob bojí, žádají pak bezpečnostní složky (nejčastěji městskou policii) nebo zástupce radnic o řešení situace, resp. zajištění toho, aby se lidé bez domova na určitém území nezdržovali.

1.6 Typologie bezdomovectví

Názory na bezdomovectví a jeho dělení se rovněž různí a je možné se setkat s různými rozděleními bezdomovectví. Váně a Kalvas (2014, s. 8) pracovali ve své práci s následujícím rozdělením:

- **Bezdomovectví zjevné** – do této skupiny se řadí jedinci pobývající ve veřejných prostorech, venku na ulici nebo v noclehárnách a azylových domech.
- **Bezdomovectví skryté** – jedná se o osoby bez přístřeší, které nevyhledávají pomoc veřejných služeb (např. odbor sociálních služeb), a z toho důvodu je nelze evidovat tak efektivně, jako je tomu u zjevného bezdomovectví.
- **Potencionální bezdomovectví** – jedná se o kategorie osob bez domova, kterým bezdomovectví bezprostředně hrozí díky nejistým bytovým podmínkám.

Zatloukal (2006, s. 87–95) hovoří o nedobrovolném a dobrovolném bezdomovectví. Pro „dobrovolné“ bezdomovce je typické, že oproti těm, kteří usilují o společenskou integraci, tento typ osob bez domova na jinou formu života již rezignoval. Vágnerová a kol. (2018, s. 8) rozdělují ještě bezdomovectví ve vztahu k době jeho trvání na krátkodobé a dlouhodobé bezdomovectví. Krátkodobé bezdomovectví prezentuje přechodnou epizodu trvající maximálně několik měsíců. Dlouhodobé bezdomovectví prezentuje mnohaleté, chronické bezdomovectví se všemi jeho závažnými důsledky. S délkou bezdomovectví pracuje i Janebová (1999, s. 27–28), která rozděluje bezdomovectví v závislosti na míře integrace do bezdomovecké komunity:

- 1) **Nedávno dislokovaní** – jedná se o osoby, které zatím sdílí normy většinové společnosti. Nemají sklony identifikovat se s rolí bezdomovce, osobám bez domova se vyhýbají a zkušenost s negativní stigmatizací je traumatizuje. S jinými bezdomovci se nestýkají.
- 2) **Izolovaní – nedávno dislokovaní** – osoby bez domova, které se pomalu dostávají mimo kontrolu sociálních sítí a institucí a stále méně cítí závaznost vůči normám hlavního proudu společnosti, ovšem nemají zájem o styk s ostatními bezdomovci. Ocítají se tak v izolaci.
- 3) **Identifikovaní**
 - a) **Izolovaní** – na ulici pobývají již delší dobu, na životní styl většinové společnosti rezignovali, ovšem vyhýbají se jiným bezdomovcům. Živí se vybíráním odpadkových košů a kontejnerů („háčkaři“).
 - b) **Identifikovaní** – žijící ve skupině.

1.6.1 Typologie ETHOS

Bezdomovectví jakožto varianta extrémního sociálního vyloučení může být způsobeno ztrátou bydlení, ale také může naopak ke ztrátě bydlení vést. Ztrátu bydlení (domova) je zapotřebí vnímat v rámci tří hlavních oblastí, v nichž může k vyloučení docházet. Jak vymezuje typologie ETHOS, jde o fyzickou sféru (fyzický prostor pro bydlení), sociální sféru (prostor pro soukromí) a právní sféru (právní nárok k užívání obydlí). Typologie ETHOS vychází ze čtyř hlavních koncepčních kategorií, které se následně rozpadají do třinácti operačních kategorií (Váně a Kalvas, 2014, s. 7–8):

- **Bez střechy** – zde náleží osoby přežívající venku, osoby v noclehárně.
- **Bez bytu** – osoby nacházející se v ubytovnách pro bezdomovce, osoby v pobytových zařízeních pro ženy, osoby v ubytovnách pro imigranty, osoby před opuštěním instituce, uživatelé dlouhodobější podpory.
- **Nejisté bydlení** – osoby nacházející se v nejistém bydlení, osoby ohrožené vystěhováním, osoby ohrožené domácím násilím.
- **Nevyhovující bydlení** – osoby nacházející se v provizorních a nezvyklých stavbách, osoby žijící v nevhodném bydlení, osoby žijící v přelidněném bytě.

2 SLUŽBY POSKYTOVANÉ OSOBÁM BEZ DOMOVA VE MĚSTĚ ŠTERNBERK

Otázka řešení bezdomovectví je komplikovaná. Ve vztahu k různorodosti osob bez domova, jejich objektivním i subjektivním možnostem a kumulaci problematických jevů ve společnosti se tento problém řeší obecně jako velmi náročně řešitelný. V rámci řešení bezdomovectví fungují různé formy pomoci od podpůrných systémů v podobě sociálních služeb, vzniku nových typů služeb, aktivního přístupu státní či obecní správy v podobě dostupného bydlení, možnosti oddlužení, zvýšení dostupnosti pracovních nabídek, spolupráce aktérů, tj. státu, krajů, obcí a poskytovatelů, nezbytných nástrojů sociální politiky státu a otevřenosti společnosti. Ovšem všechna tato opatření by musela být nastavena napříč resorty, čímž by došlo k vytvoření žádoucího komplexního systému, který zatím neexistuje (Strnad, 2019, s. 20).

2.1 Sociální služby a pomoc osobám bez domova

Na osoby bez domova se specializuje poměrně četné množství sociálních služeb. Sociální služby určené osobám bez domova se řadí mezi služby sociální prevence. Cílem tohoto typu sociálních služeb je: *„zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů“* (zákon č. 108/2006 Sb., § 53). Pokud osoby bez domova využívají nějakou sociální službu, jedná se nejčastěji o (Mandys, 2008, s. 113–119):

- **Azylové domy** – jedná se o pobytovou službu pro osoby v náročné sociální situaci spojené se ztrátou domova. V rámci této sociální služby jsou poskytovány základní činnosti ve smyslu poskytnutí ubytování, zabezpečení stravy či podmínek pro její zajištění a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

- **Domy na půl cesty** – jedná se o pobytovou službu, která je primárně určena pro osoby do 26 let věku. Často jde o již zletilé jedince, kteří opouští školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, eventuálně pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které odchází z výkonu trestu odnětí svobody či ochranné léčby. V rámci služby jsou poskytovány základní činnosti ve smyslu zajištění ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické aktivity a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.
- **Nízkoprahová denní centra** – jedná se sociální službu v ambulantní nebo terénní formě zajišťující osobám bez domova základní činnosti ve formě pomoci s osobní hygienou či zabezpečení podmínek pro hygienu, obstarání stravy nebo podmínek pro její zajištění a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.
- **Noclehárny** – zajišťují možnost přespání, ale také podmínky pro využití hygienického zařízení. V rámci služby jsou zajišťovány základní činnosti ve formě poskytnutí noclehu a pomoc při osobní hygieně či zajištění podmínek pro osobní hygienu.
- **Terénní programy** – jedná se o sociální službu zajišťující pomoc jedincům vedoucím rizikový způsob života či jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba se zaměřuje hlavně na problémové skupiny osob (např. osoby bez domova, uživatelé návykových látek, lidé žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny). V rámci této služby jsou tyto rizikové osoby aktivně vyhledávány a je minimalizováno riziko související s jejich životním stylem. Službu lze zájemcům poskytovat anonymně. V rámci služby jsou poskytovány základní činnosti jako je zajištění kontaktu se společenským prostředím a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Opomenout nelze ani službu **sociální rehabilitace**. Tu si lze představit jako komplex specifických činností vedoucích k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich určitých schopností a dovedností, zlepšováním návyků a nácvikem výkonu obvyklým, pro samostatný život nutných činností jiným způsobem využívajícím zachovaných schopností, možností a kompetencí. Sociální rehabilitace

bývá poskytována prostřednictvím terénních a ambulantních služeb či formou pobytových služeb zajišťovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb. Pokud je služba poskytována prostřednictvím terénních či ambulantních služeb, jsou její součástí zpravidla činnosti jako nácvik dovedností pro zvládnání péče o sebe sama, soběstačnosti a jiných činností směřujících k sociálnímu začlenění, zajištění kontaktu se společenským prostředím, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Pakliže je sociální rehabilitace zajišťována jako pobytová služba v centrech sociálně rehabilitačních služeb, bývají její součástí mimo základních činností uvedených výše navíc i poskytnutí ubytování, poskytnutí stravy, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu (zákon č. 108/2006 Sb., § 70).

Z vymezení výše uvedených služeb jasně vyplývá, že sociální služby pro osoby bez domova se specializují zejména na zabezpečení potřeb souvisejících s ubytováním, zajištěním stravy a hygieny, eventuálně zformováním prostoru pro individuální řešení problému uživatele. Opomenout nelze ani zajištění ochrany práv a oprávněných zájmů osob bez domova.

V praxi se ve vztahu k poskytování sociálních služeb ukazuje, že existují poměrně velké rozdíly v úrovni podpory, a tedy i rozsahu a kvalitě sociální práce v různých lokalitách. Závisí to na lokálních podmínkách a přístupu vedení obcí k budování základů pro sociální práci. V sociální práci rovněž pořád panuje personální poddimenzovanost a některé činnosti sociální práce u cílové skupiny osob bez domova jsou využívány nedostatečně (např. terénní programy, sociálně aktivizační služby) (MPSV, 2013, s. 32). Současně pořád jistí jedinci bez domova pořád sítím sociální pomoci a sociálních služeb propadají. Komplikací zde bývá například i to, že o eventuelních formách pomoci nemají tušení, případně jsou citlivější na neúspěchy při jednání s úřady (Vágnerová a kol., 2018, s. 282).

Strnad (2019, s. 27) uvádí, že v praxi lidé bez domova využívají nejčastěji ubytovací sociální služby nebo komerční ubytovny. Uvedený způsob řešení ale není možné považovat za ukončení bezdomovectví dané osoby, jedná se jen o přesun z oblasti zjevného bezdomovectví do oblasti bezdomovectví skrytého. Mnoho osob bez domova využívá nabízené služby sociální prevence jen stěží (nebo pro ně služby nejsou dostatečně účinné), jelikož trpí omezenou soběstačností, psychickými či chronickými zdravotními problémy, a to včetně závislostí. Část osob bez domova

pak pravidelně střídá pobývání ve zdravotnických zařízeních, sociálních službách a pobytem „na ulici“.

Vzhledem k tomu, že je řešení otázky bezdomovectví dlouhodobou záležitostí, není možné se spoléhat na pomoc osobám bez domova jen jednorázovým poskytnutím sociální služby. Jedním z komplexních přístupů řešení bezdomovectví je bydlení především (Housing First), dalším takovým pak prostupné bydlení (Housing Ready). Přístup prostupného, vícestupňového bydlení či bydlení po určité přípravě stojí na podmínce, že osoby bez domova je nezbytné nejdříve na samostatné bydlení připravit. Osoby bez domova nastoupí do systému prostupného bydlení a postupují konkrétními stupni systému v závislosti na splnění kritérií. Tato kritéria se týkají úrovně „kompetencí“ aktérů prostupného bydlení k bydlení. Získání bydlení je tím pádem až finálním krokem sociální integrace. Cílem prostupného bydlení je pomoc osobám v bytové nouzi (lidem ohroženým ztrátou bydlení, včetně těch již bez domova) získat opětovně standardní bydlení a integrovat se zpátky do společnosti prostřednictvím celistvého řešení jejich problémové situace. Při tom všem je třeba klást důraz zejména na individuální přístup, zásluhovost a motivaci (Evropská unie, Nedat).

V České republice je systém prostupného bydlení rozdělen do tří stupňů (Lindovská, 2017, s. 132–133):

- **První stupeň: krizové (přechodné) ubytování** – jedná se o krátkodobé ubytování pro osobu v nepříznivé sociální situaci. Poskytováno je v rámci sociální služby azylového domu, kde je poskytováno celodenní ubytování. K dispozici je navíc sociální práce ve formě odborného sociálního poradenství. Jedná se o dlouhodobější pobyt, kdy musí klienti dodržovat domovní řád a aktivně svou sociální situaci řešit, tedy hledat si práci a bydlení.
- **Druhý stupeň: tréninkové bydlení** – orientuje se na domácnosti v krizových (přechodných) formách ubytování, když je u nich identifikováno získání kompetencí k zachování nájemního bydlení. V rámci něj by mělo docházet k ověřování, zdali má domácnost kompetence, aby si dokázala dlouhodobé nájemní bydlení udržet. Získat tréninkové bydlení je možné jedině pod podmínkou aktivní spolupráce se sociálními pracovníky, aktivní hledání zaměstnání či absolvování rekvalifikačních kurzů, intenzivní řešení dluhů. Tréninkové bydlení poskytují buď neziskové organizace nebo obce.

- **Třetí stupeň: dlouhodobé samostatné nájemní bydlení** – po absolvování tréninkového bydlení lze úspěšně pokračovat poskytnutím dlouhodobého samostatného nájemního bydlení od obce, soukromých pronajímatelů a neziskových organizací (s vlastním bytovým fondem), ne vždy je však tato fáze úspěšná.

V rámci přístupu Housing First se jedná zejména o zachycení osob bez domova, které tzv. „propadávají“ síti sociálních služeb, jejich zdravotní stav není úplně dobrý, trpí vážnými psychickými onemocněním, je u nich závislost na návykových látkách, či mají jiná zdravotní omezení. Aby si udrželi bydlení, je u nich nezbytné poskytnutí významné míry podpory ze strany sociálních pracovníků nebo jiných odborníků. Přístup Housing First lze považovat za velmi účinný u osob, které se potýkají s dlouhodobým či opakovaným bezdomovectvím a hrozí u nich ztráta domova (Evropská unie, Nedat).

2.2 Pomoc osobám bez domova ve městě Šternberk

Město Šternberk se nachází v severovýchodní části Olomouckého kraje a spadá pod okres Olomouc. K 1. 1. 2023 v něm žilo celkem 13 557 obyvatel. Rozlohou město zaujímá 48 793 km². Rozprostírá se v nadmořské výšce 268 m n. m. První písemná zmínka o Šternberku pochází z roku 1296. Ve městě se nachází 61 zapsaných kulturních památek. V roce 2008 byl Šternberk oceněn titulem Historické město roku 2008 (Šternberk.eu, 2023).

Co se týče pomoci osobám bez domova, město Šternberk nabízí určitou škálu služeb pro osoby bez domova. Osoby bez domova mohou přímo ve Šternberku využít sociální službu Nízkoprahového denního centra UZEL. Jde o sociální službu, v rámci níž mohou plnoleté osoby bez domova využít možnosti obstarat si zde osobní hygienu (hygienický servis – WC, sprcha, poskytnutí hygienických prostředků, praní a sušení prádla, zajištění šatstva), stravu (potravinový servis – káva, čaj, polévka, pečivo), ale i pomoc při uplatnění práv, oprávněných zájmů a při zajišťování osobních záležitostí (individuální konzultace a krizová intervence, pobyt v denní místnosti, poradenství (právní, rodinné, dluhové apod.). Služba je poskytována zdarma (Šternberk.charita.cz, ©2023).

Do roku 2020 měly osoby bez domova ve městě využívat i službu Azylového domu zaměřeného na pomoc pro matky/otce s dětmi v tísní. Ovšem poskytování této služby bylo v polovině roku 2020 ukončeno. Služba azylového domu je pro obyvatele Šternberka dostupná eventuálně v Uničově nebo v Olomouci. Podobná je situace se sociální službou dům na půl cesty, který se rovněž ve městě Šternberk nenachází, ale je možné tuto službu využívat v Olomouci, podobně jako Noclehárnu.

Charita ve městě Šternberk ještě eventuálně nabízí službu Charitní poradna Nedlužím (Šternberk.charita.cz, ©2023), kterou mohou využít ať už osoby bez domova, tak i ty ohrožené ztrátou domova právě v důsledku finančních problémů souvisejících s dluhy. Jedná se o ambulantně fungující službu pomáhající potřebným s informováním ohledně řešení dluhových problémů, poskytováním doprovodu do příslušných institucí, poradenství, ale i sociálně terapeutickou činností poradenství hlavně v oblasti práva (dluhové problematiky), individuální konzultace a základní krizovou intervenci apod. Stejnomená instituce pak také pro osoby bez domova nabízí tzv. Charitní šatník, který slouží k poskytnutí základního vybavení klientů Charity Šternberk.

EMPIRICKÁ ČÁST

3 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

V praktické části této práce bude provedeno dotazníkové šetření ve vybraných základních školách a na vybrané střední škole pro poznání skutečnosti ohledně informovanosti žáků základních a víceletého gymnázia o bezdomovectví a poskytovaných službách pro osoby bez domova ve městě Šternberk. Vybranými školami, ve kterých se uskutečnilo dotazování žáků (8. a 9. třídy ZŠ a tercie a kvarty gymnázia - odpovídá 8. a 9. třídě ZŠ), byly následující:

- Základní škola Svatoplukova 7, Šternberk, příspěvková organizace.
- Základní škola Dr. Hrubého 2, Šternberk, příspěvková organizace
- Základní škola náměstí Svobody 3. Šternberk, příspěvková organizace

Za víceleté gymnázium bude reprezentovat výzkumný vzorek:

- Gymnázium, Šternberk, Horní náměstí 5, Šternberk.

3.1 Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky

Cílem výzkumu bude zjistit, jaké informace a povědomí mají žáci základních a středních škol o bezdomovectví a poskytovaných službách pro osoby bez domova. Dílčím cílem bude identifikovat obecné povědomí o problematice bezdomovectví mezi žáky. Dalším dílčím cílem bude zjistit, jestli žáci základních škol a gymnázia vnímají problematiku odlišně.

Pro stanovený cíl byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

Výzkumná otázka 1: Jaké a kolik příčin bezdomovectví dokáží dotázání žáci identifikovat?

Výzkumná otázka 2: Jaké a kolik služeb určených pro osoby bez domova dotázání žáci znají?

Výzkumná otázka 3: Existují rozdíly ve vnímání poskytované pomoci osobám bez domova mezi dotázanými žáky?

3.2 Použitá metoda a organizace výzkumného šetření

Pro naplnění cíle výzkumného šetření byl zvolen kvantitativní výzkumný přístup. Pro tento výzkumný přístup je charakteristické využití poměrně velkých souborů dat a jejich statistické vyhodnocování. Jeho součástí bývá systematické shromažďování a analýza numerických informací za předpokladu kontroly podmínek (Kutnohorská, 2009, s. 20–21). V rámci kvantitativního výzkumného přístupu je možné zvolit několik výzkumných metod. Pro tuto práci byla vybrána metoda dotazníkového šetření.

„Dotazník je v podstatě standardizovaným souborem otázek, jež jsou předem připraveny na určitém formuláři.“ (Kutnohorská, 2009, s. 41). Techniku dotazníku charakterizuje nepřítomnost výzkumníka při vyplňování dotazníku, adekvátní znalost šetřeného prostředí a nutnost předvýzkumu. Dotazník byl jako výzkumná technika zvolen z několika důvodů. Jelikož bylo záměrem získat informace od většího počtu respondentů, dotazník je nejlepší variantou, která uvedené umožní za současného ušetření času. Dotazník navíc umožňuje respondentům zachovávat anonymitu, což může podněcovat zájem o účast na výzkumu i pravdivost sdělených informací. Díky dotazníku lze zpravidla zajistit i snadnou administraci výsledků a jejich vyhodnocování a následné porovnávání. V případě např. použití online dotazníku lze navíc získat data z různých koutů země, třeba i ze zahraničí.

Dotazník pro toto výzkumné šetření obsahoval celkem 18 otázek. Byl vytvořen ve strukturované podobě, kdy žáci odpovídali postupně po jednom na dané otázky. Otázky byly vytvořeny ve všech dostupných variantách, tedy některé otázky byly uzavřené, s přesně daným počtem variant odpovědí k výběru, jiné byly polouzavřené, kde měli respondenti možnost si vybrat z nabízených variant, eventuálně doplnit odpověď vlastní. Součástí dotazníku byla i jedna volná otázka, aby respondenti mohli plně využít možnosti sdělit vlastní názor či zkušenost. V úvodu dotazníku bylo krátké vysvětlení, za jakým účelem respondent dotazník vyplňuje, jak má dotazník vyplnit, včetně toho, že jde o anonymní dotazování.

Respondenty výzkumného šetření, jak již bylo naznačeno, byli žáci vybraných základních škol a osmiletého gymnázia. Výběr respondentů byl podřízen tomu, aby mohli zhodnotit, respektive aby u nich bylo možné zhodnotit znalosti ve vztahu k městu Šternberk. Muselo se tedy jednat o žáky z tohoto města, a proto byli osloveni

žáci pouze škol z města. Rovněž bylo záměrem dotazníkové šetření rozdat jen v 8. a 9. třídách, jelikož u mladších žáků nebyl úplně předpoklad, že by zvládli samostatně a bez pomoci vyplnit dotazník (zejména první stupeň). U žáků středních škol zase byly vybírány ročníky 1. a 2., aby rozestupy mezi porovnávanými respondenty nebyly příliš velké. Nemohlo se tak jednat o náhodný výběr.

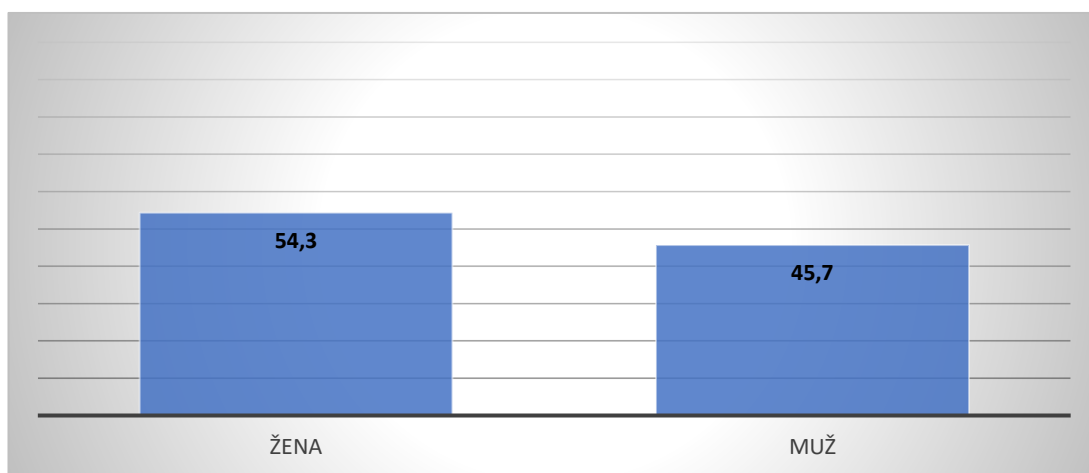
Co se týče organizace výzkumu, první fází výzkumu byla přípravná etapa, v rámci které byly osloveny vybrané školy s žádostí o možnost provedení dotazníkového šetření u žáků. Dále by stanoven cíl výzkumného šetření a byly stanoveny výzkumné předpoklady pro naplnění stanoveného cíle. Na základě stanovených výzkumných předpokladů byly poté i navrženy otázky do dotazníku. Následovala etapa předvýzkumu. Ta probíhala tak, že byl dotazník rozdán dvěma žákům ze základní školy a dvěma z gymnázia. S těmito žáky pak bylo diskutováno, zda je dotazník srozumitelný a zda jsou nabízené varianty odpovědí dostatečné. Po drobné úpravě bylo možné přistoupit k realizační fázi výzkumu, která probíhala tak, že byly vytištěné dotazníky rozdávány v jednotlivých třídách a následně i vybírány. Takto byly obejity vybrané školy a vyplněné dotazníky následně byly v závěrečné etapě zkontrolovány, plně vyplněné byly seskupeny, data z nich byla přepsána do tabulek v MS Excel a z nich byly vyjádřeny relativní hodnoty do grafů, a to zvlášť pro žáky základní škol a zvlášť pro žáky střední školy. Na základě výsledků bylo pak možné vyhodnotit stanovené výzkumné předpoklady a byly vysloveny závěry.

3.3 Odpovědi respondentů a jejich vyhodnocení

Po realizační etapě výzkumného šetření bylo od respondentů vysbíráno celkem 127 správně a kompletně vyplněných dotazníků. Odpovědi respondentů byly převedeny do relativních hodnot a následně rozděleny na odpovědi žáků z gymnázia a ze základní školy. Zobrazeny jsou níže ve sloupcových grafech.

Jsi:

Graf 1 Pohlaví respondentů

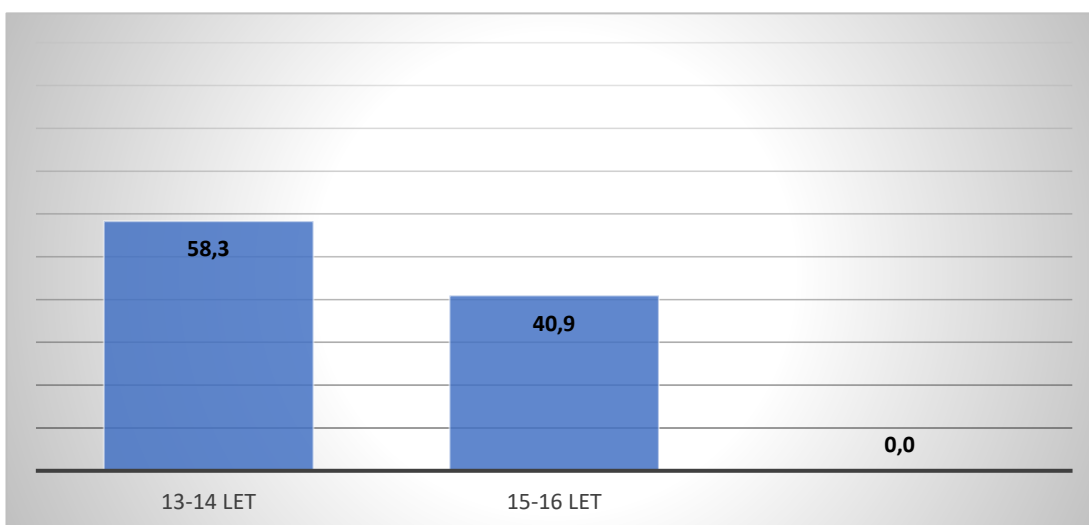

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

Mezi dotázanými žáky byla mírná převaha dívek, které tvořily 54,3 % dotázaných. Zbývajících 45,7 % dotázaných respondentů byli chlapci.

Věk:

Graf 2 Věk respondentů

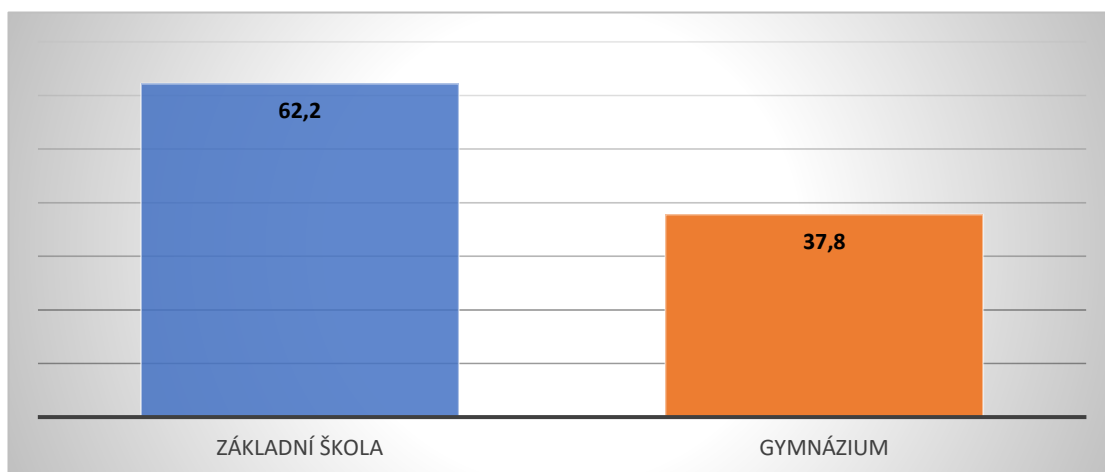

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

V další otázce dotazníku byli respondenti dotázáni na svůj věk, neboť dotazníky byly rozdávány ve dvou třídách. Větší polovina dotázaných respondentů (58,3 %) uvedla, že jsou ve věku 13 až 14 let, zbývajících 40,9 % dotázaných bylo ve věku 15 až 16 let.

Do jaké školy chodíš?

Graf 3 Škola navštěvovaná respondentem (Zdroj: Vlastní zpracování, v %)

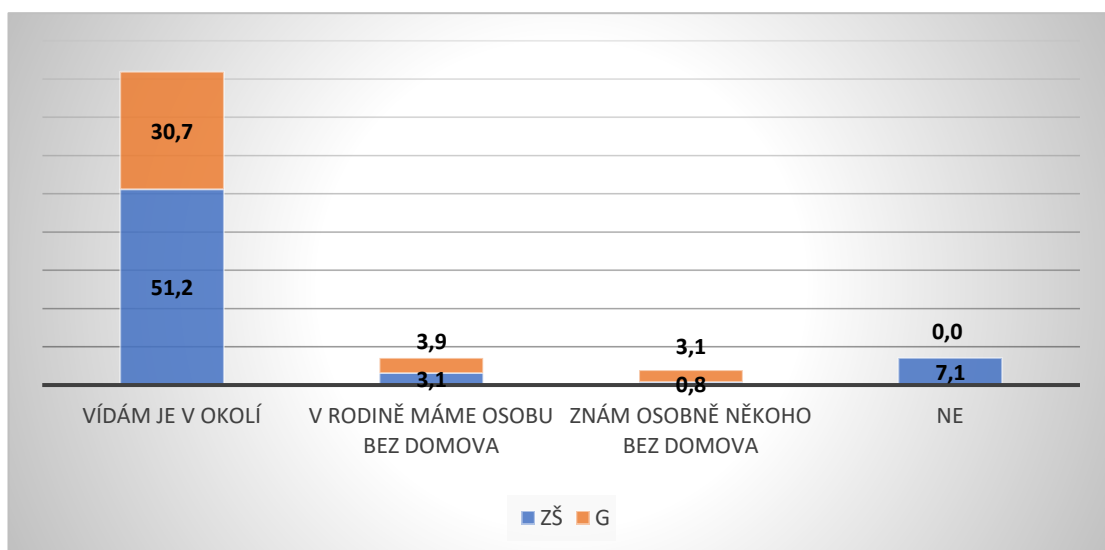

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

Tato otázka byla pro výzkumné šetření zásadní, neboť další otázky byly rozdělovány podle toho, z jaké školy respondenti pocházeli. Více respondentů se podařilo získat ze škol základních (62,2 %), zbylých 37,8 % respondentů bylo z víceletého gymnázia.

Máš nějakou zkušenost s bezdomovectvím?

Graf 4 Zkušenost s bezdomovectvím (Zdroj: Vlastní zpracování, v %)

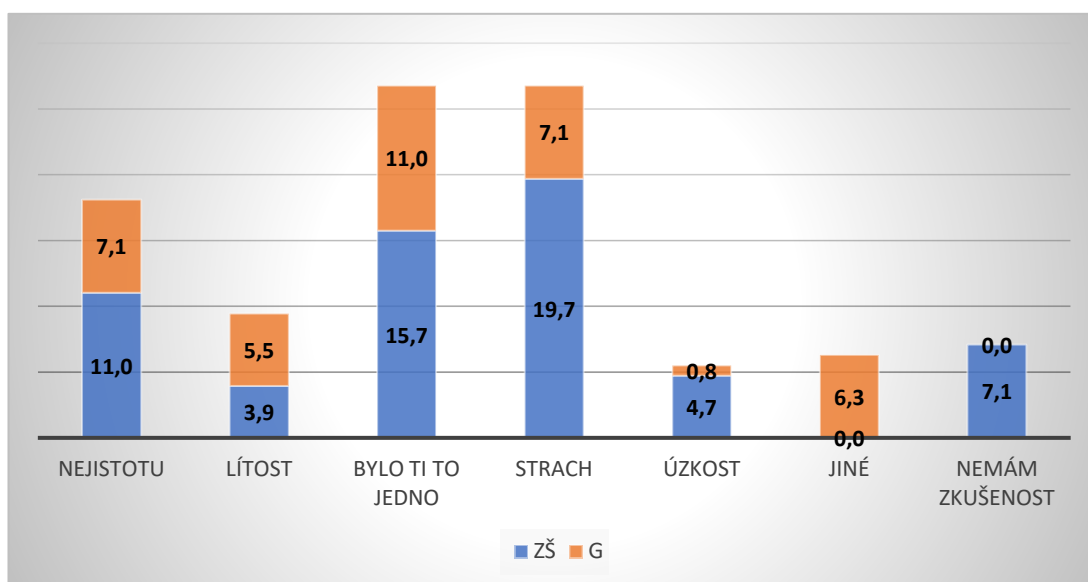
Zdroj: Vlastní zpracování, v %

U této otázky jsou již odpovědi respondentů rozděleny na kategorie podle dané školy. Respondenti ze základní školy jsou zobrazeni modrým sloupcem, respondenti z víceletého gymnázia pak oranžovým sloupcem.

Žáci zde byli dotázáni na to, jestli mají nějakou zkušenost s bezdomovectvím. Jak je z grafů zřetelné, naprostá většina potvrdila, že osoby bez domova vidají v okolí (81,9 %), přímo v rodině potvrdilo existenci osoby bez domova 7,0 %, dalších 3,9 % dotázaných uvedlo, že dokonce osobu bez domova znají osobně. Jen 7,1 % dotázaných odpovědělo, že nemají s osobou bez domova žádnou zkušenost. Odpovědi respondentů z řad žáků základní školy a gymnázia zde byly obdobné. V nejčastěji volené odpovědi se shodovaly.

Pokud ano, jaké jsi měl pocity, když ses s ním setkal (vyber jednu možnost)?

Graf 5 Pocity po zkušenosti s bezdomovectvím (Zdroj: Vlastní zpracování, v %)

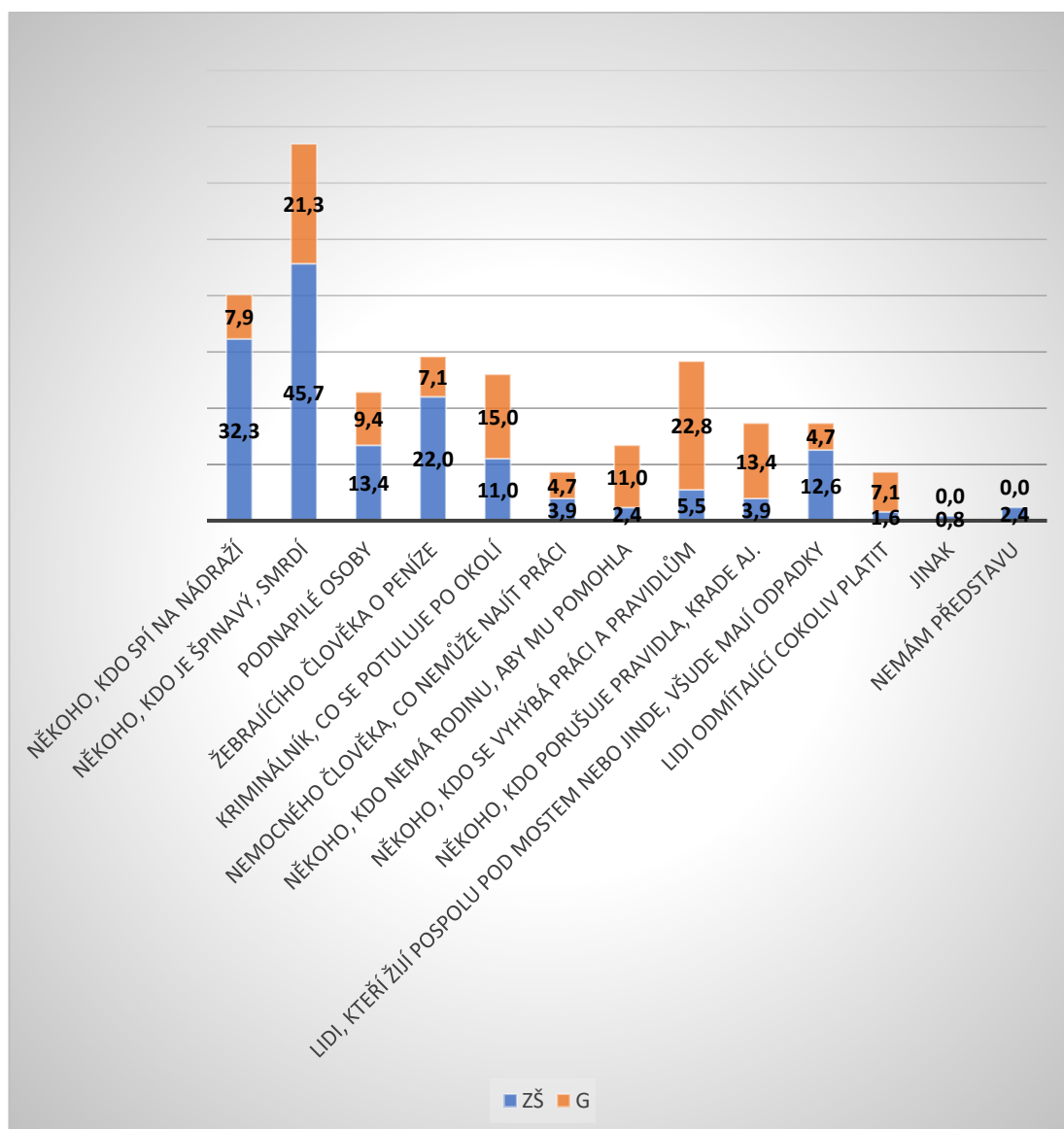
Zdroj: Vlastní zpracování, v %

U této otázky měli respondenti na výběr z různých pocitů, které zažívali, pokud někdy viděli nějakou osobu bez domova. Nejvíce dotázaných respondentů (26,8 %) odpovědělo, že mezi jejich pocity převládá strach. V těsném závěsu se na druhém místě (26,7 %) umístila odpověď respondentů, že jim to bylo úplně jedno. Na třetím místě se respondenti shodli na odpovědi, že pociťovali nejistotu (18,1 %). Dále pak 9,4 % dotázaných respondentů uvedlo, že pociťovalo lítost, poté 5,5 % dotázaných pociťovalo úzkost. Zmínit lze i 6,3 % dotázaných z řad žáků gymnázia, kteří uváděli jiné než uvedené pocity. Respondenti zde vypsali například soucit, ale třeba i naštvání.

U této otázky je možné si všimnout rozdílu v odpovědích jednotlivých skupin žáků. Pro žáky z gymnázia byla nejčtenější odpovědí varianta, že jim to bylo jedno, a na druhém a třetím místě to shodně byly pocity strachu a nejistoty. U žáků ze základní školy to byl na prvním místě strach, až teprve pak to, že jim to bylo jedno, a následně až nejistota.

Koho si ty osobně vybavíš, když se řekne „bezdomovec“ (můžeš vybrat více možností)?

Graf 6 Názory na vzezření osoby bez domova (Zdroj: Vlastní zpracování, v %)

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

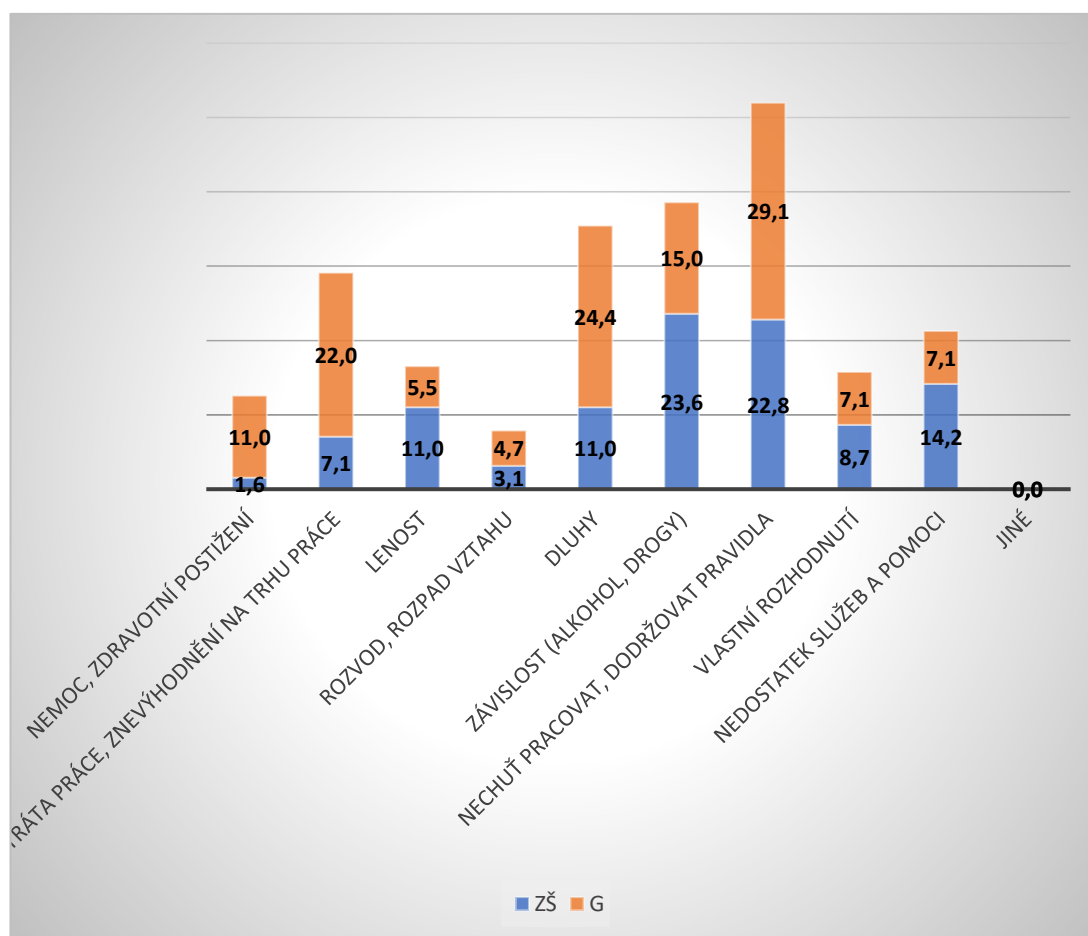
U této otázky mohli respondenti volit více než jednu z nabízených variant odpovědi. Celkový počet procent u každé varianty je tak vztažen vždy ke 100 %.

dotázaných respondentů se shodlo na tom, že si osobu bez domova představují jako někoho, kdo je špinavý a smrdí (67,0 %). Na druhém místě si žáci představovali osobu bez domova jako někoho, kdo spí na nádraží (40,2 %). Na třetím místě uvedli žáci vnímání osoby bez domova jako člověka žebrajícího o peníze (29,1 %). Následně ještě 28,3 % dotázaných uvedlo, že osobu bez domova vnímají jako někoho, kdo se vyhýbá práci a pravidlům. Dokonce pak 26,0 % respondentů uvedlo, že osobu bez domova vnímají jako kriminálního, co se potuluje po okolí. Zmínit lze ještě například 22,8 % dotázaných, kteří vnímají osoby bez domova jako podnapilé osoby. Osobu bez domova jako někoho, kdo se třeba i snaží, ale nemůže najít práci nebo je nemocný, vnímalo jen nepatrné množství respondentů. Je možné si tedy všimnout, že vnímání osob bez domova je u žáků vesměs negativní.

Určité rozdíly panovaly ve vnímání osob bez domova mezi žáky gymnázia a žáky základní školy. U žáků základní školy bylo nejčastější odpovědí, že osoba bez domova je někdo, kdo je špinavý a smrdí, dále pak že je to někdo, kdo spí na nádraží. U žáků gymnázia převládala odpověď, že jde o někoho, kdo se vyhýbá práci a pravidlům, na druhém místě pak, že je to někdo, kdo je špinavý a smrdí.

Proč si myslíš, že se člověk stane člověkem bez domova (můžeš vybrat více možností)?

Graf 7 Příčiny bezdomovectví dle respondentů (Zdroj: Vlastní zpracování, v %)

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

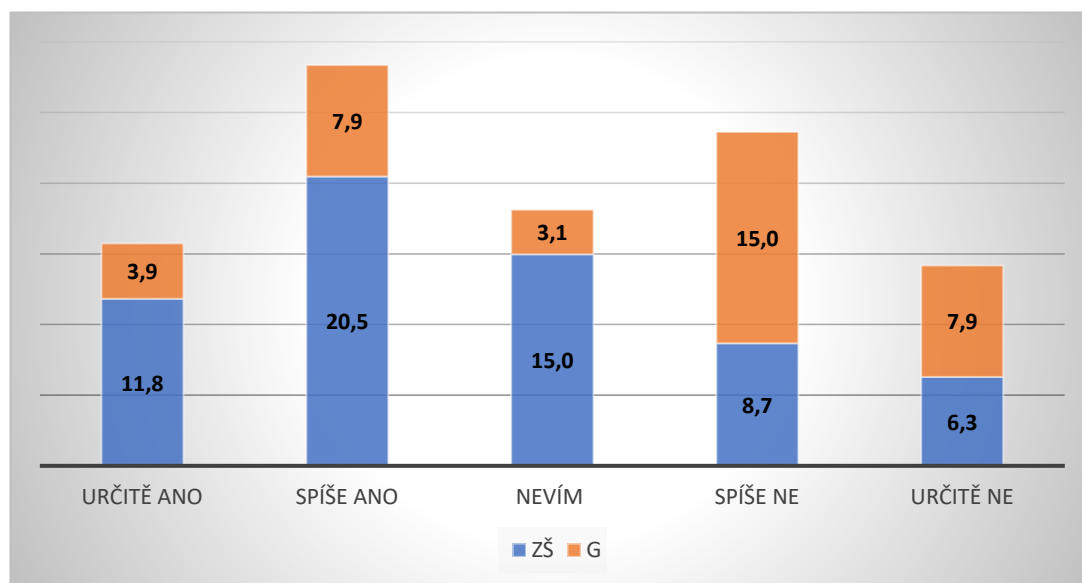
Zde se dotázané děti měly vyjádřit k tomu, jaké jsou podle nich příčiny bezdomovectví. I zde mohli respondenti zvolit více než jednu odpověď. Na prvním místě mezi příčinami podle žáků vede nechuť pracovat a dodržovat pravidla (51,9 %), na druhém místě je poté závislost na alkoholu nebo drogách (38,6 %). Na třetím místě to byly podle respondentů dluhy (35,4 %), podle 21,9 % je příčinou ztráta práce nebo znevýhodnění na trhu práce. Podle 15,8 % dotázaných respondentů to dokonce může být vlastní rozhodnutí. Dle 21,3 % dotázaných může být příčinou nedostatek služeb a pomoci. Dále například 16,5 % dotázaných zmínilo, že důvodem může být i lenost osob bez domova.

I zde bylo možné zaznamenat odlišné odpovědi mezi respondenty. Podle žáků ze základní školy byla nejčastěji příčinou bezdomovectví závislost na alkoholu nebo

drogách, dále pak necht' pracovat a dodržovat pravidla. Na třetím místě byl pak nedostatek služeb a pomoci. Podle žáků gymnázia je nejčastěji příčinou bezdomovectví necht' pracovat a dodržovat pravidla, poté dluhy, a na třetím místě pak ztráta zaměstnání a znevýhodnění na trhu práce.

Mohou se dle tvého mínění lidé bez domova dostat z této situace zcela sami?

Graf 8 Názory na vlastní příčinu bezdomovectví

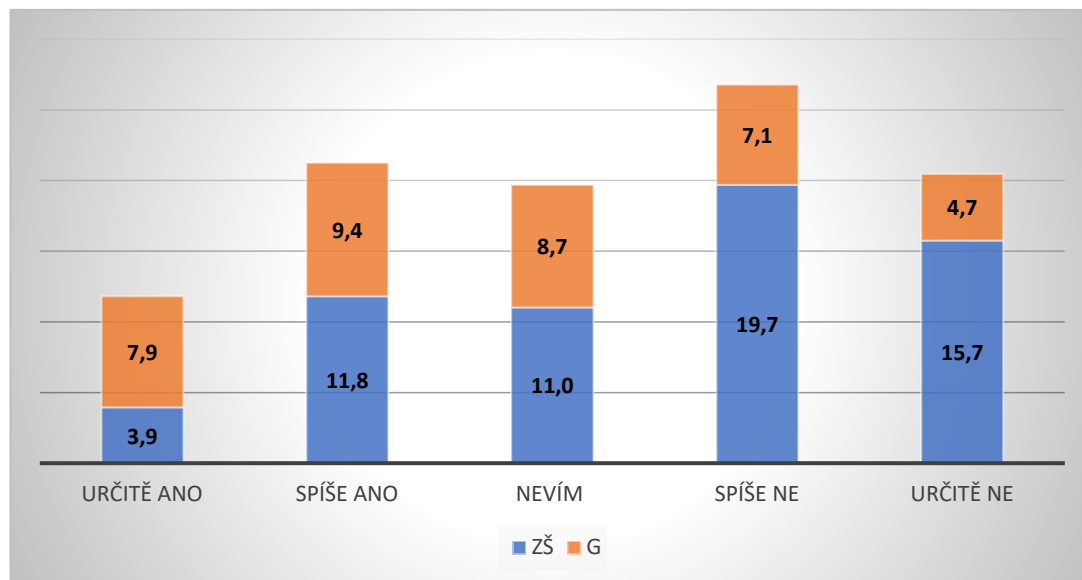
Zdroj: Vlastní zpracování, v %

U této otázky se respondenti měli vyjádřit k tomu, zda je podle nich možné, aby se osoby bez domova ze své situace dostaly samy. Jak je možné si všimnout, více dotázaných odpovědělo kladně (43,6 %), na záporné odpovědi se shodlo 37,9 % dotázaných. Zbýlých 18,1 % dotázaných zvolilo variantu nevím. Konkrétně se 15,7 % dotázaných shodlo na tom, že osoby bez domova se z bezdomovectví mohou dostat určitě samy. Dalších 28,4 % odpovědělo, že osoby bez domova se z bezdomovectví mohou dostat spíše samy. Zmínit lze pak 23,7 % dotázaných, kteří odpověděli, že osoby bez domova se z bezdomovectví spíše nemohou dostat samy. Podle 14,2 % dotázaných se osoby bez domova z bezdomovectví určitě nemohou dostat samy.

I zde lze zaznamenat odlišnosti mezi odpověďmi respondentů. I v grafu si lze jasně všimnout, že respondenti z řad žáků základních škol měli na tuto otázku převážně kladný názor, oproti žákům gymnázia, kteří spíše volili záporné odpovědi a byli názoru, že osoby bez domova se jen těžko mohou dostat ze situace samy.

Pokud bys měl/a možnost, pomohl/a by si člověku bez domova? (drobná pomoc, svačinka, finanční příspěvek)

Graf 9 Zájem o pomoc osobě bez domova

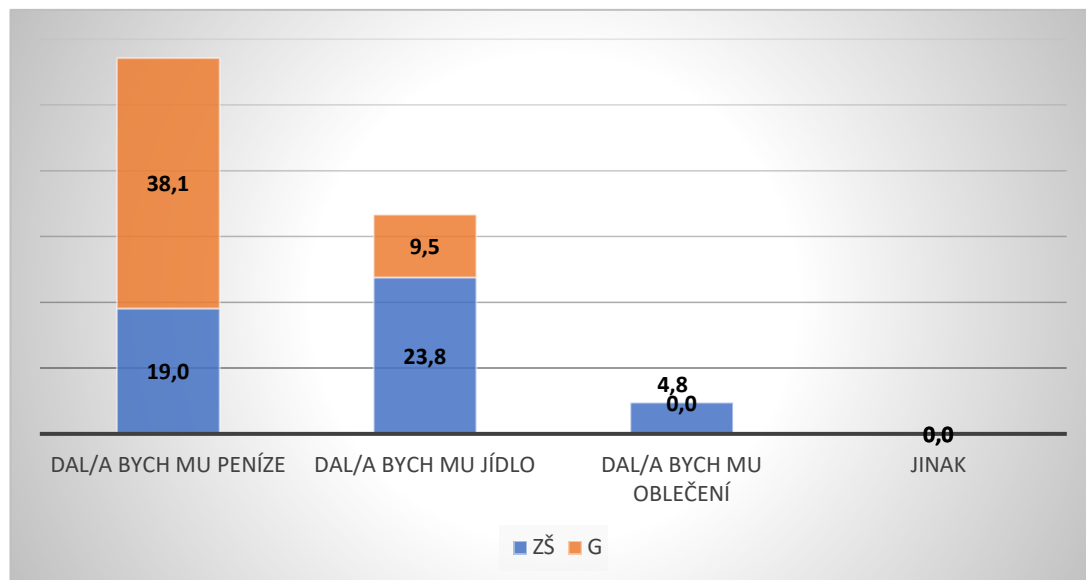
Zdroj: Vlastní zpracování, v %

U této otázky se větší část respondentů shodla na tom, že pokud by měli možnost, tak by spíše osobě bez domova nepomohli. Celkem 47,2 % dotázaných odpovědělo, že by osobě bez domova nepomohli. Konkrétně 20,4 % dotázaných odpovědělo, že by osobě bez domova určitě nepomohli. Dalších 26,8 % dotázaných odpovědělo, že by spíše osobě bez domova nepomohli. Jen 11,8 % dotázaných uvedlo, že by osobě bez domova určitě pomohli a dalších 21,1 % dotázaných uvedlo, že by spíše osobě bez domova pomohli. Zbývajících 19,7 % dotázaných uvedlo, že neví, jestli by osobě bez domova pomohli.

I zde si lze všimnout odlišností v odpovědích jednotlivých skupin respondentů. Respondenti z řad žáků gymnázia byli v této otázce přívětivější a častěji uváděli, že by byli ochotni osobě bez domova pomoci. Naproti tomu žáci základních škol odpověděli, že by naopak spíše nebyli ochotni pomoci osobě bez domova.

**V případě kladné odpovědi, jakým způsobem bys pomohl/a (vyber 1 možnost)?
(odpoví žáci, kteří vybrali u otázky č. 10 možnost a) b)**

Graf 10 Důvody pomoci osobě bez domova

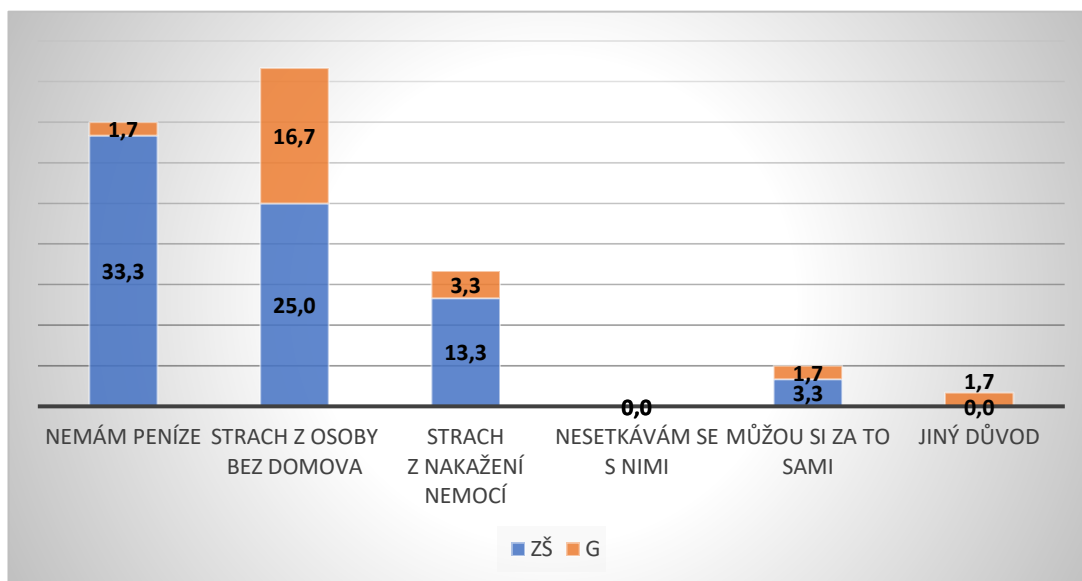

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

Na tuto otázku odpovídali jen ti respondenti, kteří u předchozí otázky odpověděli kladně. Z těchto respondentů jich nejvíce odpovědělo, že by dali osobě bez domova peníze (57,1 %), na druhém místě pak respondenti uvedli, že by dali osobě bez domova jídlo, zbylých 4,8 % dotázaných odpovědělo, že by poskytli nějaké oblečení. I zde respondenti gymnázia odpovídali jinak (upřednostnili peníze) než žáci základní školy (ti by spíše dali jídlo).

Pokud ne, uveď důvody (odpoví žáci, kteří vybrali u otázky č. 10 možnost c), d):

Graf 11 Důvody odmítnutí pomoci osobě bez domova

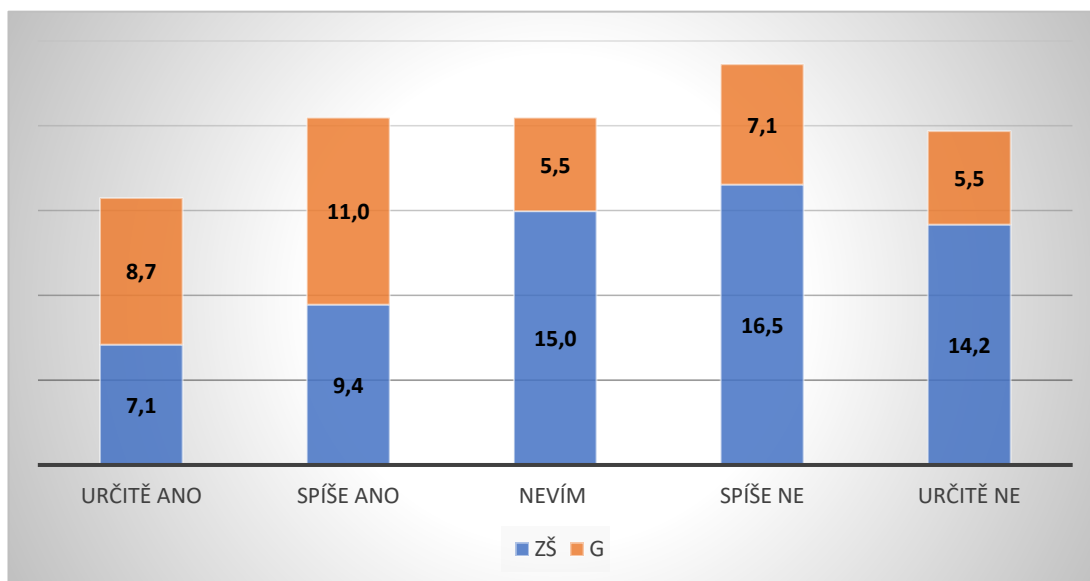
Zdroj: Vlastní zpracování, v %

Na tuto otázku zase odpovídali respondenti, kteří v předcházející odpovědi uvedli zápornou odpověď. Ti byli v této otázce dotázáni na důvody, proč by osobě bez domova nepomohli. Nejvíce respondentů (41,7 %) uvedlo strach nebo obavu z osoby bez domova. Dále pak na druhém místě zazněla varianta, že sami nemají peníze (35,0 %). Na třetím místě se umístila varianta, že by respondenti měli strach z nakažení nemocí (16,6 %). Jen podle 5,5 % dotázaných si za bezdomovectví mohou osoby samy, a tudíž jí nechtějí pomáhat. Zbýlých 1,7 % dotázaných uvedlo jiný důvod (neví).

I zde se odpovědi respondentů základní školy a gymnázia neshodovaly. Gymnazisti častěji uvedli strach z osoby bez domova, žáci základní školy uvedli jako důvod nedostatek peněz.

Myslíš, že se člověkem bez domova může stát každý z nás?

Graf 12 Názory na to, kdo se může stát osobou bez domova

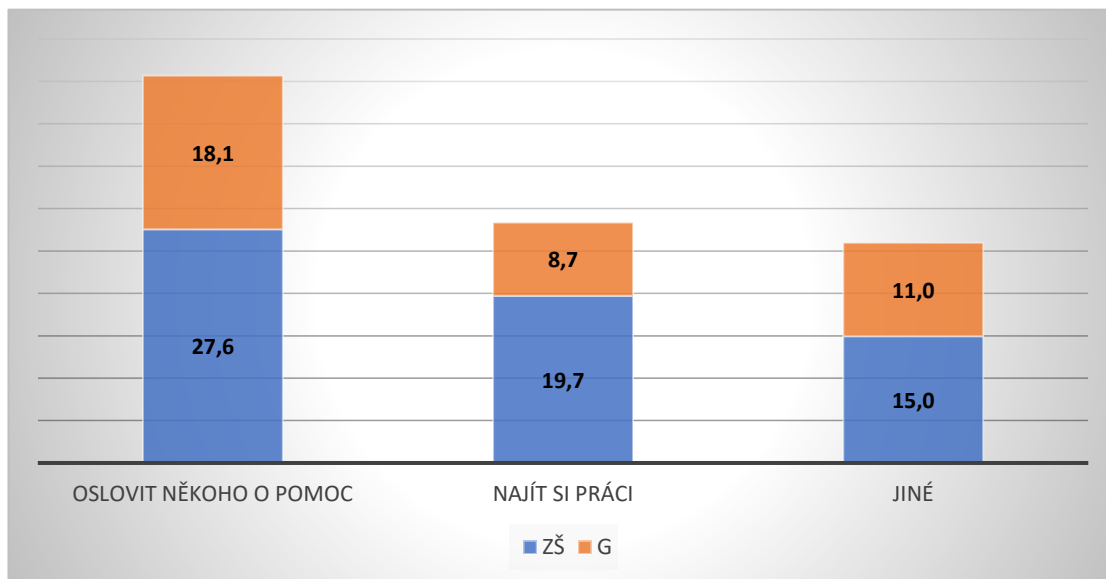
Zdroj: Vlastní zpracování, v %

Zajímavou odpověď nabídla tato otázka, u které si lze všimnout, že mezi respondenty panoval většinový názor, že člověkem bez domova se nemůže stát každý z nás (43,3 %), pouze 36,2 % souhlasilo, že člověkem bez domova se může stát každý z nás. Zbýlých 20,5 % dotázaných uvedlo, že neví.

Opět i zde si lze všimnout, že žáci gymnázia odpovídali odlišně. U nich převládaly kladné varianty odpovědí (19,7 %) oproti těm negativním (12,6 %). Podle žáků základních škol se ale člověkem bez domova nemůže stát každý z nás. Negativně odpovědělo 30,7 %, kladně pak 16,5 %.

Pokud ano, co bys jim poradil/a, aby zlepšili svou životní situaci?

Graf 13 Rady respondentům pro zlepšení situace s bydlením

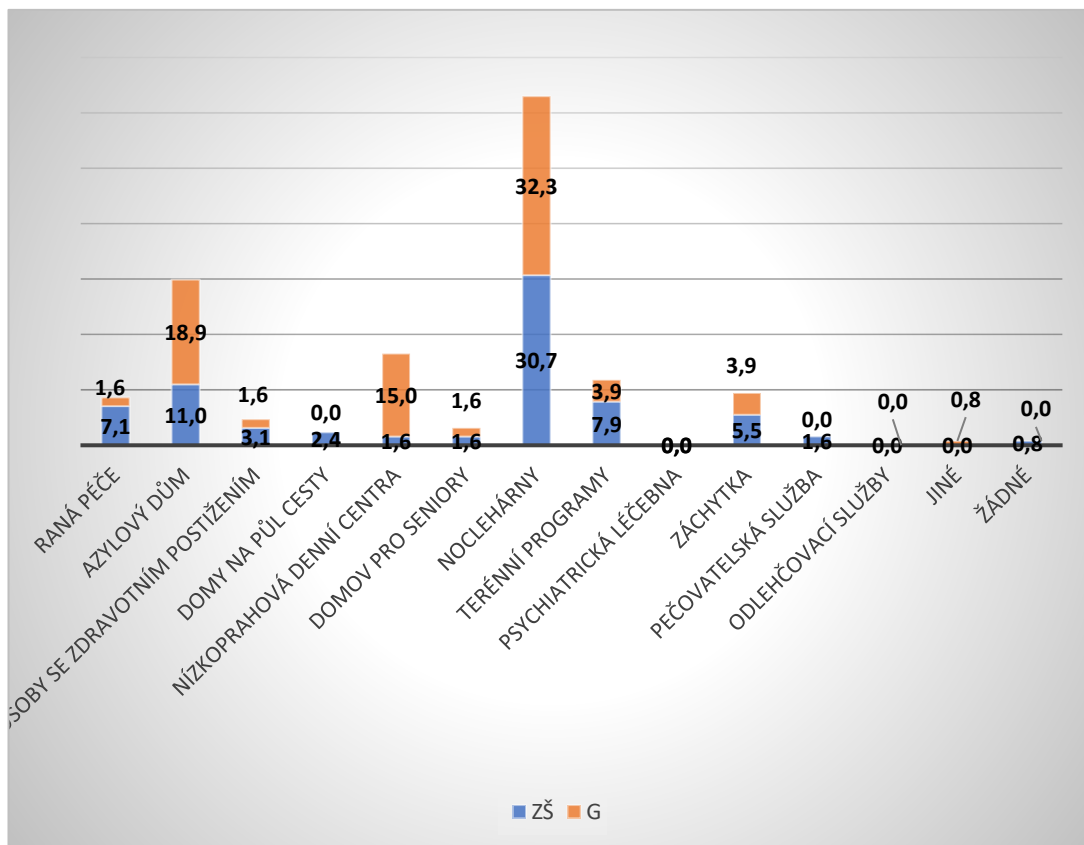

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

Zde dostali respondenti možnost doplnit vlastní odpověď v rámci volné otázky. Odpovědi jsou do grafu vyneseny z důvodu, že se některé odpovědi u respondentů opakovaly. Nejčastěji se opakovala odpověď, že by respondenti osobě bez domova doporučili požádat někoho o pomoc (45,7 %), dále pak respondenti doporučovali najít si práci (28,4 %). Zbýlých 26 % dotázaných uvedlo jiné odpovědi, například zajít na úřad práce, začít něco vyrábět a prodávat, žebrat o peníze aj.

Které z uvedených sociálních služeb jsou podle tebe určeny pro osoby bez domova?

Graf 14 Znalost sociálních služeb pomáhajícím osobám bez domova

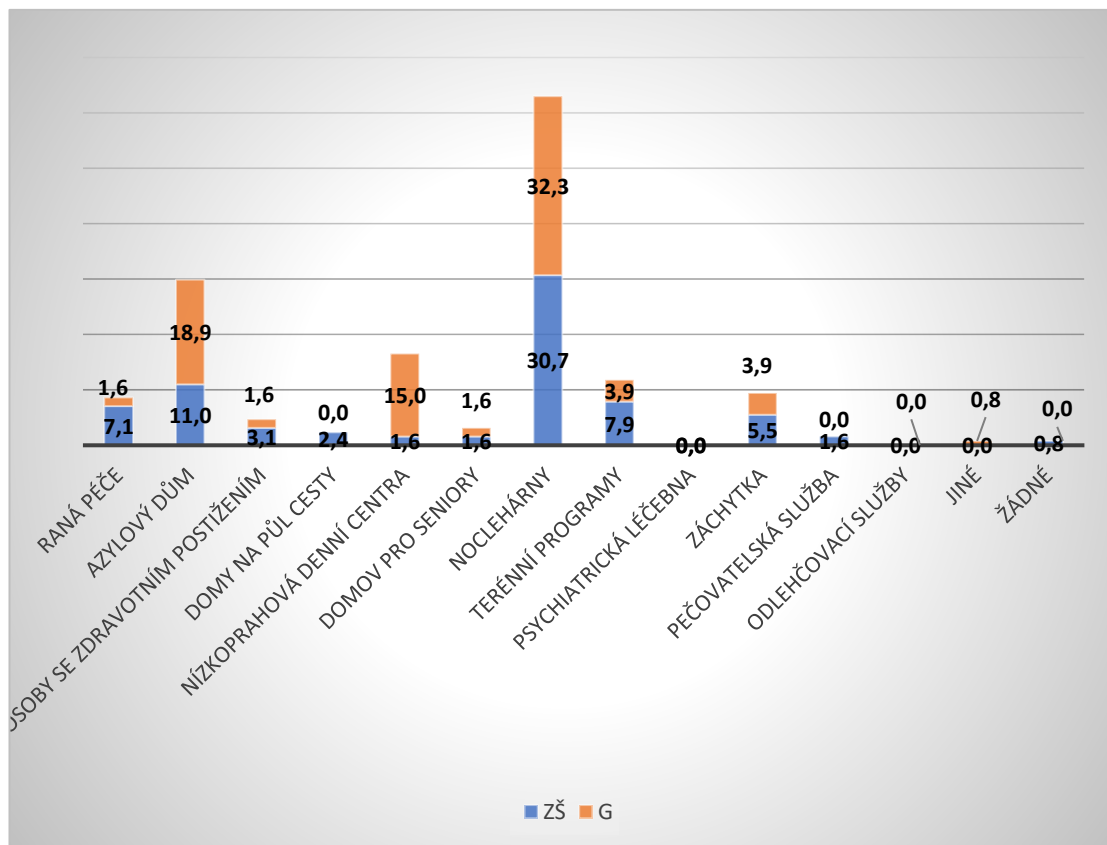

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

V této otázce byly respondentům nabídnuty varianty sociálních služeb s tím, aby respondenti vybrali ty, které se zaměřují na osoby bez domova. Celkem 63,1 % dotázaných správně označilo noclehárny. Dále pak 29,9 % uvedlo také správně azylové domy. Chybně pak 8,7 % dotázaných uvedlo ranou péči, 4,7 % dotázaných uvedlo domovy pro osoby se zdravotním postižením, což je spíše špatnou odpovědí. Domy na půl cesty zvolilo jen 2,4 % dotázaných. Terénní programy pak správně uvedlo 11,8 % dotázaných. Zde se vesměs odpovědi respondentů z gymnázia a základní školy shodovaly.

Víš o tom, že by nějaká z uvedených služeb, která je určena pro osoby bez domova, byla k dispozici ve městě, kde žiješ? Jaká?

Graf 15 Znalost služeb pomáhajícím osobám bez domova ve Šternberku

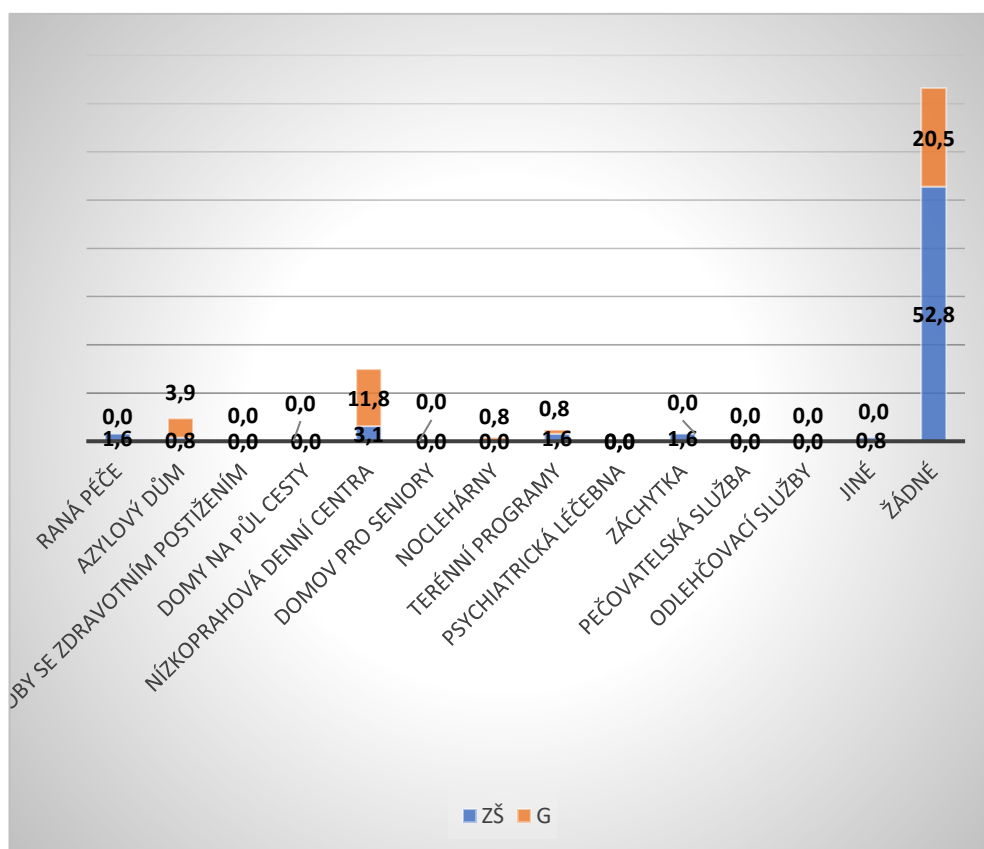

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

U této otázky byly zjišťovány znalosti sociálních služeb přímo ve Šternberku. Lze si povšimnout, že v tomto směru měli žáci nedostatečné znalosti. Pouhých 16,6 % respondentů (většinou gymnázia) označilo správně nízkoprahové denní centrum. Chybně pak 63,0 % dotázaných uvedlo, že se ve Šternberku nachází noclehárna. Ta se ani ve Šternberku nikdy nevyskytovala, nachází se až v Olomouci. Podobně pak chybně 29,9 % uvedlo azylový dům, který sice ve Šternberku fungoval, ovšem v roce 2020 byl zrušen.

Co všechno by podle tebe mělo být obsahem sociální pomoci osobám bez domova (můžeš vybrat více možností)?

Graf 16 Povědomí o formách sociální pomoci osobám bez domova ve městě Šternberk

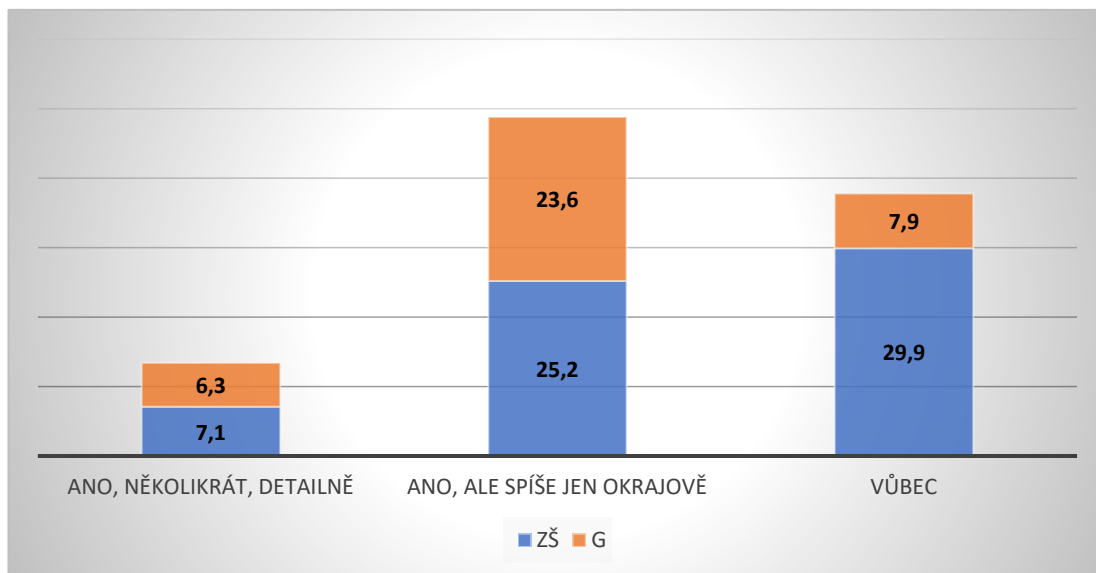
Zdroj: Vlastní zpracování, v %

V této otázce byli respondenti dotázáni na to, co by podle nich mělo být obsahem sociální pomoci osobám bez domova. Respondenti mohli zvolit více než jednu variantu odpovědi. Ovšem jak je možné si všimnout, naprostá většina (73,3 %) respondentů chybně uvedla, že se ve městě Šternberk žádná sociální služba pro osoby bez domova nenachází. Pouze 14,6 % respondentů správně identifikovalo nízkoprahová denní centra. Dále pak 4,7 % dotázaných odpovědělo chybně, že ve městě se nachází azylový dům, 1,6 % dotázaných ještě chybně uvedlo ranou péči a 1,6 % záchytku, 0,8 % pak noclehárnu.

Odpovědi žáků základní školy a gymnázia se významně nelišily. Žáci gymnázia však častěji odhadli sociální službu pro osoby bez domova nacházející se ve městě Šternberk.

Řešili s tebou někdy rodiče problematiku bezdomovectví? Mluvili jste o tom někdy doma?

Graf 17 Zkušenost s řešením problematiky bezdomovectví v rodinách respondentů

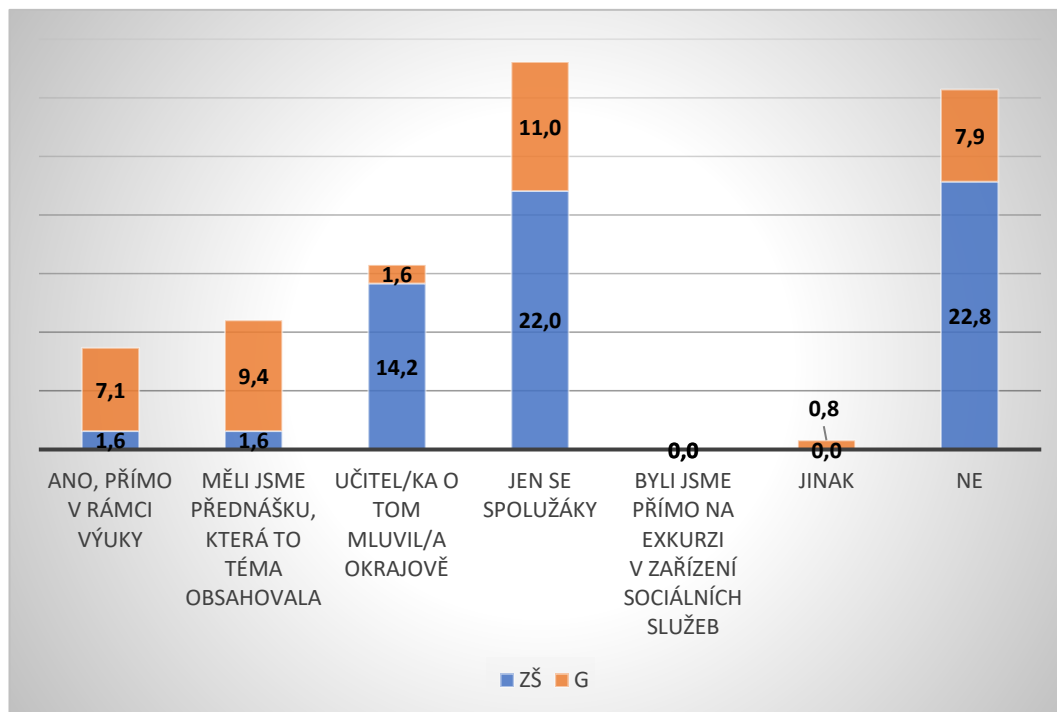
Zdroj: Vlastní zpracování, v %

V jedné z posledních otázek byli respondenti ještě dotázáni na to, zda s nimi jejich rodiče probírali otázku bezdomovectví. Jak je možné si všimnout, skoro polovina dotázaných respondentů (48,8 %) odpověděla, že s nimi rodiče sice problematiku bezdomovectví doma probírali, ale spíše jen okrajově. Na druhém místě se pak umístila odpověď, že rodiče s dětmi vůbec problematiku bezdomovectví neprobírali (37,8 %). Nejméně četnou tak byla odpověď, že rodiče s dětmi problematiku bezdomovectví probírali několikrát a poměrně detailně (13,4 %).

I zde panovaly rozdíly mezi odpověďmi žáků základních škol a gymnázia. Žáci základních škol nejčastěji uváděli variantu, že s nimi rodiče vůbec problematiku bezdomovectví neřešili. U žáků z gymnázia pak byla na prvním místě odpověď, že s nimi rodiče problematiku bezdomovectví řešili, ale okrajově.

Řešili jste někdy ve škole problematiku bezdomovectví (můžete vybrat více možností)?

Graf 18 Problematika bezdomovectví řešená ve školách respondentů

Zdroj: Vlastní zpracování, v %

V poslední otázce byli respondenti dotázáni na to, zda byla v jejich škole řešena problematika bezdomovectví. Nejvíce respondentů (33,0 %) odpovědělo, že problematiku bezdomovectví řešili pouze se spolužáky. Dále pak 30,7 % dotázaných respondentů odpovědělo, že ani ve škole nijak neřešili otázky bezdomovectví. Poté ještě 15,8 % dotázaných odpovědělo kladně, konkrétně, že jejich učitelka o problematice bezdomovectví okrajově mluvila. Dalších 11,0 % respondentů odpovědělo, že měli dokonce ve škole přednášku, která téma bezdomovectví zahrnovala. Dalších 8,7 % dotázaných respondentů odpovědělo, že problematika bezdomovectví byla ve škole řešena přímo v rámci výuky. Ani jeden z dotázaných žáků nevedl, že by ze školy byli přímo na exkurzi v zařízení sociálních služeb. V neposlední řadě 0,8 % dotázaných respondentů odpovědělo jinou formu probírání bezdomovectví ve škole, konkrétně šlo o nástěnku zahrnující tuto tematiku.

3.4 Shrnutí výzkumného šetření a vyhodnocení výzkumných předpokladů

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké informace a povědomí mají žáci základních a středních škol o bezdomovectví a o poskytovaných službách pro osoby bez domova. Dílčím cílem bylo identifikovat obecné povědomí o problematice bezdomovectví mezi žáky. Dalším dílčím cílem bylo zjistit, jestli žáci základních škol a víceletého gymnázia vnímají problematiku odlišně.

Pro stanovený cíl byly stanoveny tyto výzkumné otázky, které je nyní možné vyhodnotit.

Výzkumná otázka 1: Jaké a kolik příčin bezdomovectví dokáží dotázání žáci identifikovat?

Více než polovina žáků dokázala identifikovat pouze jednu z příčin, a to konkrétně nechuť pracovat a dodržovat pravidla (51,9 %). Další nejčastější příčina bezdomovectví byla identifikována jako závislost na alkoholu nebo drogách, ovšem uvedlo ji pouhých 38,6 % respondentů. Dále respondenti zmiňovali dluhy (35,4 %), poté ztrátu práce nebo znevýhodnění na trhu práce, eventuálně přiznávali i možnost vlastního rozhodnutí. Necelá třetina pak připustila i nedostatek služeb a pomoci, případně lenost.

Výzkumná otázka 2: Jaké a kolik služeb určených pro osoby bez domova dotázání žáci znají?

Ačkoliv měli respondenti na výběr z dostatečného množství sociálních služeb sloužících pro pomoc osobám bez domova, pouze 63,1 % z nich identifikovala správně jen noclehárny. Jinou sociální službu – azylové domy – už identifikovalo jen 29,9 %. Při otázce směřované přímo na sociální služby ve městě Šternberk byly odpovědi ještě méně uspokojivé. Pouhých 14,6 % respondentů správně identifikovalo (většinou z gymnázia), že se ve Šternberku nachází jen nízkoprahové denní centrum.

Výzkumná otázka 3: Existují rozdíly ve vnímání poskytované pomoci osobám bez domova mezi dotázanými žáky?

Na tuto otázku je možné odpovědět kladně. V mnoha otázkách se ukázalo, že žáci gymnázia měli jiné názory než žáci základních škol. Konkrétně šlo například o otázky ohledně pocitů ve vztahu k osobám bez domova. Stejně to bylo i v případě toho, jak

respondenti vnímali vzezření osob bez domova. Jinak respondenti vnímali i příčiny bezdomovectví, tedy to, jestli se mohou osoby bez domova dostat ze své situace sami. Rozdílné odpovědi zaznívaly i v otázce ochoty pomoci osobě bez domova a další.

Z dotazníkového šetření však vyplynulo i několik dalších zjištěných skutečností. Například lze zmínit, že obecně bylo vnímání bezdomovectví mezi žáky dané věkové kategorie poměrně negativní. Velká část z nich uvedla, že pocít'ují ze setkání s osobou bez domova strach, nejistotu, eventuálně jim byla situace osoby bez domova lhostejná. Žáci si osobu bez domova nejčastěji představovali jako někoho, kdo je špinavý a smrdí, nebo jako někoho, kdo spí na nádraží, eventuálně jako člověka žebrajícího o peníze. Ohledně příčin byla nejčastěji uváděna nechuť pracovat a dodržovat pravidla, poté závislost na alkoholu nebo drogách či dluhy. Většina respondentů tak vnímá bezdomovectví a osoby bez domova negativně, zpravidla současně s tím, že se v bezdomovectví projevují negativně, nestarají se o sebe, mají dluhy a jsou závislí na drogách či alkoholu. S tím může souviset i identifikovaná neochota těmto osobám pomoci (gymnazisti ovšem ano), eventuálně názor, že se osobou bez domova může stát opravdu každý. Jen malá část respondentů byla ochotna připustit, že by vina nemusela být čistě na straně osoby bez domova.

Žáci měli problémy s určením sociálních služeb pro osoby bez domova, a to nejen obecně, ale i přímo ve Šternberku. Důvody bylo možné eventuálně odhalit v dalších otázkách, kdy žáci v podstatě potvrdili, že ani v rodinách, ani ve školách se žáci problematikou bezdomovectví dosud nijak zvlášť nezabývali, a pokud ano, tak jenom okrajově. Na druhou stranu, žáci z gymnázia oproti žákům základních škol častěji uváděli, že ve škole problematiku bezdomovectví probírali. Může se jednat o důvod toho, proč tito žáci v některých předcházejících otázkách volili odlišné odpovědi.

4 DISKUZE

Než budou diskutovány výsledky výzkumu, je na místě zde zmínit jeho omezení a limity. V první řadě je třeba uvést, že výzkum se zaměřil výlučně na žáky v určitém věkovém rozmezí. Tento věkový úsek byl zvolen záměrně na základě toho, že žáci tohoto věku by již měli mít určité povědomí o tom, co se děje v jejich okolí. Současně od nich lze očekávat, že si poradí s vyplňováním dotazníku (což by např. u žáků prvního stupně mohlo být problematické). Výzkum se také vztahoval výlučně k respondentům z daného města. Zaměřovaly se na to i konkrétně některé otázky. Díky tomu lze pak lépe zaměřit nápravná opatření a doporučení do škol v daném městě, a to včetně návrhů konkrétních zařízení pro zvýšení informovanosti žáků. Není také pochyb, že dotazníkový výzkum má určitá omezení, která by například v budoucnu mohlo být možné eliminovat doplněním rozhovorů s vybranými žáky, eventuálně i učiteli pro zjištění situace z jejich strany (jestli se bezdomovectví ve výuce věnují, případně jestli je podle nich možné tuto problematiku doplnit a jak). Samozřejmě by bylo možné oslovit ve výzkumu respondenty nejen z jednoho města, ale udělat sondu celorepublikovou, kde by se spíše uplatnil online dotazníkový výzkum a bylo by zapotřebí zajisté získat více respondentů. Zajímavé by rovněž mohlo být realizovat tento výzkum pro srovnání nejen mezi žáky stejného věku, ale porovnat například názory žáků z posledních ročníků základní školy a pak žáky středních škol pro sledování vývoje utváření názorů na problematiku bezdomovectví.

Na základě provedeného dotazníkového šetření s žáky je možné zde navrhnout určitá opatření, která by mohla pomoci v různých oblastech problematiky bezdomovectví. Jak se ukázalo, žáci ve věku zhruba 13 až 15 let mají podstatné mezery ve znalostech z oblasti bezdomovectví, a to nejen co se týče základních charakteristik této problematiky, ale i v oblasti jejího řešení a prevence. Díky tomu si pak děti v tomto věku mylně myslí, že osobou bez domova se člověk stává zejména vlastním zaviněním. Osoba bez domova představuje někoho, kdo je špinavý a smrdí, přespává na nádraží, je uživatelem alkoholu, nebo dokonce kriminálník. Takové osobě pak ani nemají děti tendence pomoci.

Realita přitom může být mnohdy jiná a žáci by ji měli poznat. Příležitost se nabízí nejen v rodinách (otázka ale je, zda vůbec samotní rodiče znají problematiku bezdomovectví natolik, aby o ni byli schopni své děti adekvátně informovat),

ale zejména ve školách. Nabízí se hned několik předmětů, kde lze problematiku bezdomovectví rozvíjet, např. rodinná výchova, dějepis, občanská výchova. Žáci by měli být především seznámeni s tím, jaké mohou být příčiny bezdomovectví, neboť osobou bez domova se může stát i člověk, který je ekonomicky aktivní, vzdělaný a má stálé zaměstnání. Takové informace je možné žákům poskytnout i v rámci specificky zaměřené přednášky, lze si pozvat sociálního pracovníka či někoho, kdo pracuje v terénu (terénní sociální pracovník, policista apod.), aby žákům problematiku bezdomovectví představil.

Získávání dostatečných informací o bezdomovectví může mít do budoucna významný preventivní charakter pro samotné žáky, kdyby se jim v budoucnu přihodily některé z rizikových situací, které mohou být spouštěčem bezdomovectví. Budou je tak moci snadněji a včas rozpoznat a využít nabízené formy a možnosti pomoci ať pro ně samotné, nebo někoho jim blízkého, u koho by pak byli schopni identifikovat riziko vzniku bezdomovectví.

Na místě je tak žáky seznámit nejen s bezdomovectvím jako takovým, ale především pak s prevencí vzniku bezdomovectví, následně pak i s pomocí osobám bez domova. Proto je na místě žákům dostatečně objasnit také pojmy jako osoby ohrožené ztrátou bydlení, bytová nouze apod. V rámci prevence bezdomovectví by pak žáci měli být seznámeni obecně s celou problematikou finanční gramotnosti, tedy i s tím, jak si zajistit a udržet řádné bydlení apod. Z hlediska řešení bezdomovectví je pak na místě žákům představit především adekvátní formy sociální pomoci, neboť i v tomto ohledu měli žáci podstatné mezery. Pak mohou žáci být eventuálně i těmi, kdo osobě bez domova pomůže v budoucnu nejen např. tím, že mu dají něco k jídlu, ale mohou případně osobu bez domova pomoci odkázat na adekvátní formy pomoci, představit konkrétní sociální služby apod. Současně se může takové vzdělávání u žáků odrazit v jejich zájmu o studování této problematiky zevrubněji a posílit tak řady sociálních pracovníků či jiných odborníků na pomoc osobám bez domova a stát se tím, kdo bude v budoucnu pomáhat.

Ve školách lze tak zvolit pro výše uvedené nejen zařazení problematiky bezdomovectví do vyučovaných předmětů, ale také připravit tematické přednášky, pustit tematické video, ale za nejefektivnější lze považovat exkurze do zařízení sociálních služeb, což v případě námi dotazovaných žáků ze Šternberka bude jistě

nízkoprahové zařízení přímo ve Šternberku, eventuálně je možná například i návštěva azylového domu v Olomouci apod.

Důraz je však zapotřebí klást především na prevenci bezdomovectví v poskytování informací z oblasti finanční gramotnosti, představovat žákům praktické příklady rizik, která na ně v tomto ohledu v „dospělém“ světě čekají, a to včetně jejich řešení. Už žáky základních škol je třeba seznamovat s problematikou půjčování peněz a s riziky s tím souvisejícími, ale je třeba jim představit i pojmy jako exekuce, splátky, hypotéka, finanční rezerva apod. To mohou být totiž v budoucnu podstatné faktory zabraňující vzniku bezdomovectví.

ZÁVĚR

Tématem předkládané práce byla problematika bezdomovectví tak, jak ji vnímají žáci základních škol, eventuálně víceletých gymnázií. Cílem předkládané práce bylo zjistit vnímání bezdomovectví žáky 8. až 9. tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletého gymnázia. Dílčím cílem bylo identifikovat znalosti ohledně problematiky bezdomovectví se zaměřením na formy sociální pomoci těmto osobám. Pro naplnění cíle práce byl její text rozdělen na část teoretickou a empirickou. V teoretické části byla nejprve detailně představena problematika bezdomovectví. Byly představeny její příčiny, důsledky, vnímání bezdomovectví ve společnosti, včetně různých forem bezdomovectví. Následovala kapitola věnovaná sociálním službám věnovaným osobám bez domova, a to včetně zaměření se na formy sociální pomoci přímo ve městě Šternberk. Poté již navázala empirická část práce, ve které bylo provedeno dotazníkové šetření ve vybraných školách ve Šternberku. Dotazování se zúčastnili žáci 8. a 9. ročníků základních škol a odpovídajících ročníků víceletého gymnázia, kteří byli dotazováni na vlastní názory a zkušenosti s bezdomovectvím. Odpovědi respondentů pak byly navzájem porovnány a vyhodnoceny, aby bylo možné navrhnout eventuální opatření ke zlepšení pochopení problematiky bezdomovectví.

Problematika bezdomovectví je poměrně komplikovaným jevem. Vyplývá to nejen z variabilních příčin a důsledků bezdomovectví, ale především z náročnosti řešení situace osob bez domova. Ta si žádá komplexní přístup několika resortů. Nejvhodnější je však bezdomovectví včas předcházet a vyhledávat osoby ohrožené ztrátou bydlení. Lidé, kteří se již dostanou do spirály bezdomovectví, se pak totiž nacházejí v komplikované situaci, kdy se jim bez bydliště jen těžko hledá a získává práce. Často ani osoby bez domova nevědí o možnostech a formách pomoci, které se jim nabízí, eventuálně jejich situaci komplikuje užívání alkoholu či jiných návykových látek. V začátcích bezdomovectví se osoby bez domova za svou situaci stydí a nechtějí si ji přiznat. Později, když už spadají do dlouhodobého bezdomovectví, si na nový životní styl zvykají, a tak bývá už těžší z něj vystoupit.

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že u žáků převládalo poměrně negativní nebo lhostejné vnímání bezdomovectví (špinaví, užívající alkohol, pospávající na nádraží apod.). Žáci vyjadřovali strach a obavy z osob bez domova, ani se příliš neměli k tomu, že by byli osobám bez domova ochotni nějak pomoci. Příčiny bezdomovectví často

vnímali ve smyslu, že jde o vinu samotných osob bez domova. Měli také problémy identifikovat sociální služby, které se problematikou bezdomovectví zabývají. Neznalost problematiky bezdomovectví pravděpodobně vyplývala z toho, že ani v rodinách, ale ani ve školách se tito žáci nijak detailněji o bezdomovectví nebavili. Rodiči ani učitelé jim tento společenský fenomén představen nebyl, a tak se často jeho vnímání omezuje jen na to, co je vidět tzv. „na venek“. Z toho důvodu byla doporučení v práci směřována především k rozšíření znalostí dětí v této oblasti.

U žáků sledovaného věku lze vnímat poznání problematiky důležité z několika důvodů. Díky zjištěným nedostatkům je důležité žáky obeznámit se situací především vzniku bezdomovectví, protože si děti i mladiství musí být vědomi toho, že bezdomovectví není izolovaný fenomén, který se jich nikdy nemůže týkat. Právě naopak, je třeba, aby si mladí lidé uvědomili, že stačí série špatných rozhodnutí, a někdy dokonce náhod, a problém je na světě. Navíc si mladí lidé v tomto věku vytvářejí představy o svém budoucím povolání. Rozhodují se, na jaké střední školy se budou hlásit a kam povede jejich profesní kariéra. Měli by si v tuto dobu uvědomit, že volba povolání je důležitým aktem a neměla by se odehrávat pouze na základě emočního vztahu k nějakému oboru, ale také ve vztahu k ekonomickým souvislostem, které s tím souvisí. Není také pochyb o tom, že je třeba apelovat na preventivní výchovu v oblasti finanční gramotnosti, na kterou lze díky zjištěným výsledkům ještě více odkazovat a tlačít na její zavádění do škol v dostatečné míře. Samozřejmě i rodiče by na svou roli v případě preventivní výchovy neměli zapomínat, a to už klidně i u dětí mladšího věku než v námi sledovaném výzkumu.

LITERATURA A ZDROJE

Arnoldová, A. (2015). *Sociální péče 1. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*.

Praha: Grada Publishing a.s.

Bajer, P. (2006). U člověka bez domova sa zvýrazňuje deprivácia z nedostatočne uspokojených potrieb. In *Sociální práce*. č. 4, s. 36-39.

Barker, J. D. (2012). Social capital, homeless young people and the family. *Journal of Youth Studies*. 15(6), 730-743.

Evropská unie (Nedat.). *HOUSING FIRST V ČR*.

<http://socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/housing-first-v-cr>

Janebová, R. (1999). Proces vzniku a stadia bezdomovectví. *Sociální práce*. č. 4, s. 27-28.

Kalnický, J. (2022). *Dobrovolný bezdomovec – senior*. Praha: Grada Publishing a.s.

Kutnohorská, J. (2009). *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada Publishing a.s.

Lindovská, E. (2017). *Způsoby řešení bezdomovectví a vyloučení z bydlení. Analýza a komparace situací ve Francii, Velké Británii a v České republice*. Ostrava: Ostravská univerzita.

Mandys, J. (2008). *Bezdomovectví v kontextu společenské zakázky*. In Sborník z konference V. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 24. až 25. října 2008. Hradec Králové.

Mandys, J. (2008). Možnosti sociální inkluze osob bez domova v kontextu platné legislativy a nástrojů sociální politiky. *Aktuální otázky sociální politiky - teorie a praxe*. č. 2, s. 34-42.

MPSV. (2013). *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

MPSV. (2021). *Zpráva o plnění Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 za rok 2020*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

Ondrušová, J. & Krahulcová, B. (2020). *Gerontologie pro sociální práci*. Praha: Karolinum Press.

Průdková, T. & Novotný, P. (2008). *Bezdomovectví*. Praha: Triton.

Strnad, A. (2019). Lidé bez domova ve vztahu k veřejnému prostoru. *In Bezdomovectví a veřejný prostor*. Praha: Architekti bez hranic v Praze.

Štěchová, M. & Luptáková, M. (2008). *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Šternberk.eu. (2023). *Základní informace o Šternberku*.

<https://www.sternberk.eu/mesto-a-urad/zakladni-informace-o-sternberku/>

Šternberk.charita.cz. (©2023). *Charitní poradna Nedlužím*.

<https://www.sternberk.charita.cz/sluzby-strediska-sternberk/charitni-poradna-nedluzim/>

Šternberk.charita.cz. (©2023). *Nízkoprahové denní centrum UZEL*.

<https://www.sternberk.charita.cz/sluzby-strediska-sternberk/nizkoprahove-denni-centrum-uzel/>

Todd, E. P. (2006). *Homelessness: Is Society Looking the Other Way?* Nova Publishers.

Vágnerová, M., Marek, J. & Csémy, L. (2018). *Bezdomovectví ve středním věku: Příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Karolinum Press.

Váně, J. & F. Kalvas. (2014). *Fenomén bezdomovectví*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Vávra, M. (2013). Jak vnímáme lidi bez domova? Postoje, názory a aktivity veřejnosti. *Fórum sociální politiky*. č. 5, s. 13-20.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zatloukal, J. (2006). Bezdomovci a poskytovatelé sociálních služeb v moderní společnosti – trochu jiný pohled. *Sociální práce*. č. 4, s. 87-95.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Pohlaví respondentů.....	27
Graf 2 Věk respondentů	27
Graf 3 Škola navštěvovaná respondentem (Zdroj: Vlastní zpracování, v %).....	28
Graf 4 Zkušenost s bezdomovectvím (Zdroj: Vlastní zpracování, v %).....	28
Graf 5 Pocity po zkušenosti s bezdomovectvím (Zdroj: Vlastní zpracování, v %) ...	29
Graf 6 Názory na vzezření osoby bez domova (Zdroj: Vlastní zpracování, v %)	30
Graf 7 Příčiny bezdomovectví dle respondentů (Zdroj: Vlastní zpracování, v %)....	32
Graf 8 Názory na vlastní příčinu bezdomovectví	33
Graf 9 Zájem o pomoc osobě bez domova.....	34
Graf 10 Důvody pomoci osobě bez domova.....	35
Graf 11 Důvody odmítnutí pomoci osobě bez domova	36
Graf 12 Názory na to, kdo se může stát osobou bez domova	37
Graf 13 Rady respondentům pro zlepšení situace s bydlením	38
Graf 14 Znalost sociálních služeb pomáhajícím osobám bez domova	39
Graf 15 Znalost služeb pomáhajícím osobám bez domova ve Šternberku	40
Graf 16 Povědomí o formách sociální pomoci osobám bez domova ve městě Šternberk ...	41
Graf 17 Zkušenost s řešením problematiky bezdomovectví v rodinách respondentů	42
Graf 18 Problematika bezdomovectví řešená ve školách respondentů.....	43

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník

Dobrý den,

ráda bych Vás poprosila o účast na dotazníkovém šetření týkajícího se informovanosti o službách pomáhajícím osobám bez domova. Dotazník je naprosto anonymní a nemusíš uvádět žádné osobní informace. Zvolenou odpověď označ, pokud není u otázky uvedeno, označ pouze jednu odpověď. Kde je to nabídnuto, můžeš dopsat vlastní odpověď.

Jsi:

- a) žena
- b) muž

Věk:

- a) 13–14 let
- b) 15–16 let
- c) 17 a více let

Do jaké školy chodíš?

- a) základní škola
- b) střední škola

Máš nějakou zkušenost s bezdomovectvím?

- a) vídám je v okolí
- b) v rodině máme osobu bez domova
- c) znám osobně někoho bez domova
- d) ne

Pokud ano, jaké jsi měl pocity, když ses s ním setkal (vyber jednu možnost)?

- a) nejistotu
- b) lítost
- c) bylo ti to jedno
- d) strach
- e) úzkost
- f) jiné.....

Koho si ty osobně vybavíš, když se řekne „bezdomovec“ (můžeš vybrat více možností)?

- a) někoho, kdo spí na nádraží
- b) někoho, kdo je špinavý, smrdí
- c) podnapilé osoby
- d) žebrajícího člověka o peníze
- e) kriminálník, co se potuluje po okolí
- f) nemocného člověka, co nemůže najít práci
- g) někoho, kdo nemá rodinu, aby mu pomohla
- h) někoho, kdo se vyhýbá práci a pravidlům
- i) někoho, kdo poručuje pravidla, krade aj.
- j) lidi, kteří žijí pospolu pod mostem nebo jinde, všude mají odpadky
- k) lidi odmítající cokoli platit
- l) jinak.....
- m) nemám představu

Proč si myslíš, že se člověk stane člověkem bez domova (můžeš vybrat více možností)?

- a) nemoc, zdravotní postižení
- b) ztráta práce, znevýhodnění na trhu práce
- c) lenost
- d) rozvod, rozpad vztahu
- e) dluhy
- f) závislost (alkohol, drogy)
- g) nechů pracovat, dodržovat pravidla

- h) vlastní rozhodnutí
- i) nedostatek služeb a pomoci
- j) jiné.....

Mohou se dle tvého mínění lidé bez domova dostat z této situace zcela sami?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) určitě ne

Pokud bys měl/a možnost, pomohl/a bys člověku bez domova? (drobná pomoc, svačinka, finanční příspěvek)

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) určitě ne

**V případě kladné odpovědi, jakým způsobem bys pomohl/a (vyber 1 možnost)?
(odpoví žáci, kteří vybrali u otázky č. 10 možnost a) b)**

- a) dal/a bych mu peníze
- b) dal/a bych mu jídlo
- c) dal/a bych mu oblečení
- d) jinak.....

Pokud ne, uveď důvody (odpoví žáci, kteří vybrali u otázky č. 10 možnost c), d):

- a) nemám peníze
- b) strach z osoby bez domova
- c) strach z nakažení nemocí
- d) nesetkávám se s nimi
- e) můžou si za to sami
- f) jiný důvod

Myslíš, že se člověkem bez domova může stát každý z nás?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) určitě ne

Pokud ano, co bys jim poradil/a, aby zlepšili svou životní situaci:

.....
.....
.....
.....

Které z uvedených sociálních služeb jsou podle tebe určeny pro osoby bez domova?

- a) raná péče
- b) azylový dům
- c) domov pro osoby se zdravotním postižením
- d) domy na půl cesty
- e) nízkoprahová denní centra
- f) domov pro seniory
- g) noclehárny
- h) terénní programy
- i) psychiatrická léčebna
- j) záchytka
- k) pečovatelská služba
- l) odlehčovací služby
- m) jiné.....
- n) žádné

Víš o tom, že by nějaká z uvedených služeb, která je určena pro osoby bez domova, byla k dispozici ve městě, kde žiješ? Jaká?

- a) raná péče
- b) azylový dům
- c) domov pro osoby se zdravotním postižením
- d) domy na půl cesty
- e) nízkoprahová denní centra
- f) domov pro seniory
- g) noclehárny
- h) terénní programy
- i) psychiatrická léčebna
- j) záchytka
- k) pečovatelská služba
- l) odlehčovací služby
- m) jiné.....
- n) žádné

Co všechno by podle tebe mělo být obsahem sociální pomoci osobám bez domova (můžeš vybrat více možností)?

- a) poskytnutí stravy a noclehu
- b) poskytnutí čisté stravy
- c) pomoc s nalezením bydlení
- d) pomoc s nalezením práce
- e) poskytnutí nové kvalifikace pro nalezení práce
- f) odvykací kúra pro závislé
- g) poskytnutí informací o možnostech pomoci
- h) zajištění lékařské pomoci
- i) oddlužení
- j) pomoc psychologa
- k) podpora v řešení situace
- l) jiné.....

Řešili s tebou někdy rodiče problematiku bezdomovectví? Mluvili jste o tom někdy doma?

- a) ano, několikrát, detailně
- b) ano, ale spíše jen okrajově
- c) vůbec

Řešili jste někdy ve škole problematiku bezdomovectví (můžete vybrat více možností)?

- a) ano, přímo v rámci výuky
- b) měli jsme přednášku, která to téma obsahovala
- c) učitel/ka o tom mluvil/a okrajově
- d) jen se spolužáky
- e) byli jsme přímo na exkurzi v zařízení sociálních služeb
- f) jinak.....
- g) ne